מפקדת קצין חינוך ונוער ראשי • מרכז חינוך

ענף חינוך והסבר – מדור מורי"ה – תא מורשת קרב

מערך שיעור מורשת קרב

מבצע יואב במלחמת העצמאות

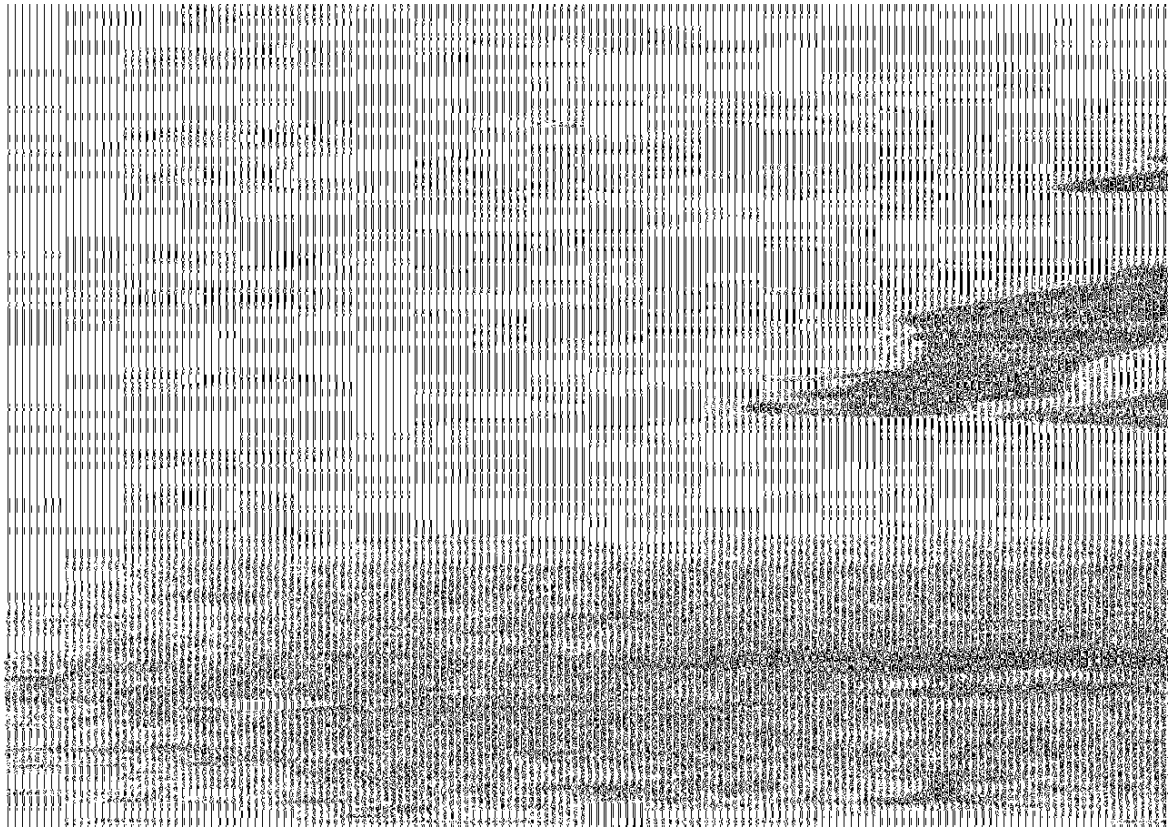

בהוצאת

מפקדת קצין חינוך ונוער ראשי

ענף חינוך והסברה - מדור מוריי״ה

תא- מורשת קרב

עיצוב והפקה

מדור אמצעי המחשה - ההוצאה לאור

טבת תשי״ס ינואר 2000

כתיבה ועריכה: אל״מ (מיל׳) משה גבעתי

תוכן העניינים

שם הפרק : **עמ'**

הקדמה 1

מלחמת העצמאות - רקע וקווים כלליים 3

- מבוא..... 4

מבצע "יואב" :

רקע צבאי ומדיני..... 16

חיל האוויר לקראת המבצע 19

הערכות כוחות האויב ערב המבצע..... 20

תוכנית המבצע..... 22

הביצוע..... 24

החלטת מועצת הביטחון - 19 באוקטובר..... 33

כיבוש משלטי חוליקאת ופתיחת הדרך לנגב 34

כיבוש באר שבע 38

פעילות חיל הים במבצע "יואב" 40

מבצע "יואב" - סיכום..... 41

מבצע "יואב" בראי עקרונות המלחמה..... 43

הדגשים למפקד / מעביר השיעור..... 47

נספח א' - תוכנית חזית הדרום 48

נספח ב' - דף קרבי של אבא קובנר שחולק לחטיבת גבעתי ערב פרוץ המבצע..... 50

נספח ג' - חזית דרום בין "יואב" ל"חורב" 51

נספח ד' - ערכת שקפים..... 53

מבצע "יואב"

הקדמה:

מבצע "יואב", שכונה גם מבצע "עשר המכות", התנהל בנגב בימים 15 - 22 באוקטובר שנת 1948. המבצע התנהל בפיקודו של יגאל אלון, מפקד חזית הדרום. במהלך המבצע נפרצה הדרך אל הנגב המנותק ונכבשה העיר באר שבע.

יעדים לימודיים:

למי מיועדת החוברת ?

החוברת מיועדת למפקד או לקצין הרוצים להעביר לחייליהם פרק מתולדות מלחמת העצמאות.

זמן פעילות מיועד:

סה"כ משך הפעילות יהיה כשעה וחצי.

נושאים שבחוברת.

באמצעות מערך זה יכיר המפקד ובעזרתו גם חייליו את הפרקים הבאים :

א. רקע כללי למלחמת העצמאות והקרבות העיקריים עד לפרוץ מבצע "יואב".

ב. מהלכים מדיניים / צבאיים שהביאו למבצע "יואב".

ג. תאור מפורט של מהלכי מבצע "יואב".

ד. התפתחות חיל האוויר והשתתפותו הפעילה (לראשונה בצורה מסיבית) במבצע.

ה. פעילות חיל הים במהלך המבצע.

ו. תוצאותיו הצבאיות / מדיניות של מבצע "יואב".

ז. ערכי צה"ל כפי שבאו לידי ביטוי בקרב זה.

הערה: לפני קריאת מערך זה כדאי, לקרוא את מערך השיעור "בכובע גרב" על מלחמת העצמאות. שם ניתן לקבל פרטים כלליים נוספים על המלחמה.

הערות דידקטיות:

א. במהלך המערך יוצע לך להשתמש באחד השקפים המופיעים בנספח. השקפים הנ"ל אמורים לתת לשומע כלים נוספים להבנת הנושא ולכן כדאי להחיות את השקפים ע"י הוספת צבע לאחר ההעברה לשקף.

ב. תוך כדי קריאת החוברת תתקל במובאות - בחלק מהמקרים ניתן להקרין מובאות אלו כשקף ולתת לאחד החיילים להקריא - לשיקולך.

ג. ניתן להעביר פרק זה בתולדות המלחמה בעזרת חוברת זו בלבד. אולם טוב יעשה המעביר את ההרצאה, אם יוסיף לעצמו ידע ורקע מתוך אחד או יותר מהמקורות הבאים.

מקורות:

1. "ההיסטוריה של ארץ ישראל" בהוצאת כתר ויד יצחק בן צבי - כרך 10, 1981.
2. "עד דגל הדיו" - אברהם אדן, 1984.
3. "חטיבת 'גבעתי' מול הפולש המצרי" - אברהם אילון בהוצאת "מערכות".
4. "יומן המלחמה" - דוד בן גוריון (ערכו גרשון ריבלין וד"ר אלחנן אורן) :כרכים ב' ו- ג' בהוצאת משרד הביטחון, 1982.
5. "תש"ח - קובץ תעודות ממלחמת העצמאות" : חוברת מערכות מס' 4-263.
6. "מבצע 'יואב' - שלב א" - הוצאת מחלקת היסטוריה של צה"ל.
7. המאמר "באר שבע במערכות הנגב" מתוך ספר "באר שבע" - הוצאת כתר.
8. "אטלס כרטא לתולדות מדינת ישראל - שנים ראשונות תש"ח - תש"ד".
9. "קורות מלחמת העצמאות" מאת נתנאל לורך - מהדורת 1989 בהוצאת מסדה.
10. "תולדות מלחמת הקוממיות" - ענף היסטוריה במטכ"ל - הוצאת מערכות, 1959.
11. "שנה ראשונה לעצמאות" - סדרת "עידן" - הוצאת יד יצחק בן צבי, 1988.
12. המאמר "הנגב במרי, במאבק ובמלחמת העצמאות משנת 1939 עד שנת 1949, מאת ד"ר אלחנן אורן - מתוך הספר ארץ הנגב בהוצאת משרד הביטחון, 1973.

מלחמת העצמאות - רקע וקווים כלליים

הקדמה:

מלחמת העצמאות להקמת מדינת ישראל, החלה עם החלטת האו"ם ב- 29 בנובמבר 1947 (כ"ט חשון תש"ז), נמשכה כמלחמה למען קיום המדינה החל מהכרזת המדינה ב- 14 במאי 1948 (ה' באייר תש"ח), והסתיימה עם החתימה על הסכמי שביתת הנשק (כשהאחרון שבהם עם סוריה נחתם ב- 20.7.49).

 # במלחמת העצמאות קבעה ההתמודדות הצבאית לא רק את עובדת כינונה של מדינה יהודית ריבונית בארץ ישראל ואת ממדיה הטריטוריאליים של המדינה, היא קבעה גם את עצם יכולתו של המפעל הציוני להמשיך ולהתקיים; שהרי אילו היה עולה בידי צבאות ערב לכבוש את ארץ ישראל ב- 59 :1 - :5 :2- היה בא קץ לא רק לעליה ולהתיישבות היהודית בארץ ישראל- אלא לכל המפעל הציוני#

**מאיר פעיל- ההיסטוריה של ארץ ישראל)*

מערך שיעור זה, יעסוק באחת המערכות במלחמת העצמאות שהביאו להכרעת המלחמה – **מבצע "יואב".**

מלחמת העצמאות - מבוא:

מלחמת העצמאות החלה למחרת החלטת האו"ם (29 בנובמבר 1947) על תוכנית החלוקה והקמת שתי מדינות בארץ ישראל המערבית, כאשר ירושלים תהיה מובלעת בליטה בינלאומית.

הצג שקף מס' 1

תוכנית זו, שגבולותיה מוצגים בשקף, הביאה את העם בישראל לפרץ רגעי של שמחה. אולם, בעוד העם רוקד ברחובות, קברניטי היישוב לא יכלו לשמוח. חלקם - עקב האובדן של חלקים נרחבים מארץ ישראל וחלקם - משום שידעו מה כבד יהיה המחיר עד להשגת העצמאות (אם בכלל).

מלחמת העצמאות לא הייתה מלחמתו של הישוב היהודי בארץ ישראל לבדו. בימי פקודה הייתה זו, למעשה, מלחמתו של העם היהודי לתפוצותיו שבאה לידי ביטוי ב - גח"ל : גיוס חוץ לארץ וב - מח"ל : מתנדבי חוץ לארץ. תוספת זו לכוחות הישוב תרמה בעיקר את שהיה חסר לישוב: חיילים בחילות המקצועיים (חיל הים, חיל האוויר, שריון וחיל רפואה), וכן קצינים ומפקדים בעלי ניסיון קרבי (ממלחמת העולם השנייה). כמובן שתוספת של כ- 25000 חיילים תרמה גם היא.

שלבי המלחמה:

את מלחמת העצמאות שהחלה, כאמור, למחרת החלטת האו"ם ב- 29 בנובמבר 1947 והסתיימה בחתימת הסכמי "שביתת נשק" ב- 20.7.49, ניתן לחלק לחמישה שלבים.

שלבי המלחמה

שלב	תאריכים	מהות השלב	עיקרי הארועים בשלב
א	29.11.1947 עד 3.4.1948	ממאורעות למלחמה עד משבר השיירות.	היוזמה בידי ערביי הארץ התנגשות בערים ובדרכים. הישוב מתגייס למלחמה.
ב	3.4.1948 עד ה' באייר תש"ח 14.5.1948	מבצע "נחשון" עד ערב הפלישה של צבאות ערב. הכרזת העצמאות.	יוזמה יהודית. השגת רציפות מרחבית ותפיסת עמדות לבלימת הפלישה.
ג	15.5.1948 עד 11.6.1948	הפלישה הבין ערבית.	התקפות ערביות נבלמות. התקפות -נגד יהודיות - נהדפות.
ד 1	11.6.1948 עד 9.7.1948	הפוגה ראשונה: תוכנית ברנדוט -א'.	התכוננות לנטילת היוזמה. משברים : אלטלנה (הפיקוד העליון).
ד 2	9.7.1948 עד 18.7.1948	קרבות עשרת הימים: מבצעי "דני" , "דקל", "ברוש" "מוות לפולש".	מתקפות חלקיות : מאמץ עיקרי - במרכז, מאמצים משניים - בצפון ובדרום.
ה	19.7.1948 עד 20.7.1949	תוכנית ברנדוט - ב' רצח ברנדוט. מבצעי הכרעה: "יואב", "חירם" "חורב". "עובדה".	מתקפה כללית בשלבים : מאמץ עיקרי בדרום, מאמצים משניים במרכז ובצפון. "דיפלומטיה צבאית" : מהכרעה להסדרי שביתת הנשק.

מבצע "יואב", בו נעסוק בפרוטרוט, פתח את השלב האחרון של המלחמה, אולם על מנת להגיע לשלב זה עלינו להכיר תחילה את השלבים הקודמים.

מבט על מצב הישוב היהודי מבחינה צבאית / מדינית ניתן לראות בגרף הבא :

(הצג שקף מס' 2)

צפיה בגרף זה (שיוצג גם בהמשך) נותן היבט ויזואלי על השוני בין השלבים השונים במלחמה ועל מצב הישוב היהודי בכל אחד מהשלבים.

הערה:

ציר הגובה בגרף זה לא בא לתת תמונה כמותית, אלא להראות בצורה איכותית מה היה מצב הישוב היהודי בכל שלב ושלב במלחמת העצמאות.

שלב א׳ - ממאורעות למלחמה (29.11.47 - 3.4.48)

בשלב זה, כפי שניתן לראות בגרף, הדרדר את הישוב היהודי למצב קשה מבחינה צבאית. שלב זה התאפיין בעיקרו כ-״מלחמה על הדרכים ועל הרצף ההתיישבותי״ וכלל גם לוחמה בערים מעורבות. בשלב זה ובשלב שלאחריו נלחם הישוב נגד הכנופיות הלא סדירות של ערביי ארץ ישראל.

עיקר המלחמה בשלב זה הייתה למנוע כיבוש ישובים מבודדים ונצורים כמו גוש עציון, יחיעם, הרובע היהודי בירושלים ועוד. מצב התחבורה העברית הלך והורע משבוע לשבוע, כאשר ה״הגנה״ מנסה לקיים את התחבורה ע״י נסיעה בכבישים העוקפים את הישובים הערביים, וע״י נסיעה בשיירות מאובטחות ובכלי רכב ״משורינים״. אולם שיטה זו לא תמיד צלחה, ובמהלך השלב הזה הותקפו והושמדו שיירות רבות כגון : שיירת ״העשרה״ ושיירת ״נבי דניאל״ בדרך לגוש עציון, שיירת ״יחיעם״, שיירת ״חולדה״ ועוד. כמו כן נפלה בשלב זה שיירת ״הל״ה״ שיצאה להגיש תגבורת לגוש עציון הנצור.

(הצג שקף מס׳ 3 א׳)

משבר מרץ 1948 שסיים שלב זה, מצא את הישוב היהודי בחמישה ריכוזים המנותקים זה מזה: אצבע הגליל, העמקים + אזור חיפה והקריות + מישור החוף, אזור נהריה, הנגב וירושלים.
למצב זה, של ניתוק ישובים וניתוק אזורים שלמים זה מזה, היה חלק נכבד בהחלטות שקיבל הדרג המדיני בהמשך המלחמה. במערך זה יש לשים לב לניתוק הנגב שאמנם יבוא על פתרונו ערב הקמת המדינה, אך ישוב וינותק אח״כ.

שלב ב׳ - מלוחמה זעירה ללוחמה סדירה
(3.4.48 - 14.5.48)

המצב החמור אליו הגיע הישוב בסוף מרץ 1948 טמן בחובו שתי סכנות עיקריות :

א. התעצמות הכנופיות הערביות וכיבוש ישובים יהודים מבודדים ונצורים.

ב. סכנת פלישה של כל צבאות ערב עם סיום המנדט ב- 15 במאי 1948.

הדרג המדיני הניח שהישוב היהודי יוכל להתמודד עם הכנופיות הערביות, אולם היה חשש כבד שפלישת צבאות ערב לארץ ישראל עלולה להוות איום ממשי על קיום הישוב בארץ.
על מנת לעמוד מול סכנת הפלישה, היתה לישוב היהודי רק דרך אחת, פתיחה באסטרטגיה התקפית חדשה שמתפקידה יהיה לחסל חלק מהבעיות שתוארו קודם ובעיקר את בעיות הניתוק. אסטרטגיה זו חייבה את הישוב היהודי להפנות את כל משאביו הכלכליים לטובת המלחמה, וזה כלל גם גיוס מתנדבים וכסף מיהודי העולם. אסטרטגיה זו חייבה, בין השאר, מעבר למלחמה בכוחות גדולים ולא רק פעולות קטנות, מחלקתיות או פלוגתיות שאפיינו את השלב הראשון.

היוזמה ההתקפית הגדולה הראשונה הייתה בתחילת חודש אפריל במבצע "נחשון" שיועד לפרוץ את המצור על ירושלים. מבצע זה היווה פריצת דרך ביכולת הצבאית של הכוחות היהודים והיו לו השלכות רבות בהמשך. תוצאה נוספת של שלב זה, הייתה ההשתלטות על הערים המעורבות כמו חיפה, טבריה, ירושלים וצפת. במהלך השתלטות זו החלה המנוסה הגדולה של ערביי ארץ ישראל, שהאמינו למנהיגיהם שעוד יחזרו ויכבשו את הערים.

בשלב זה הופנו כל המשימות ליעדים טריטוריאליים שנמצאו בתוך גבולות החלוקה, אולם ניתנה גם תשומת לב ואחריות לישובים יהודים שמחוץ לגבולות החלוקה.
ב- 10 במרץ 1948 הוצגה "תוכנית ד'" שכללה את העקרונות הבאים :

א. ביצור הישובים ותפיסת משלטים בסמוך להם והקמת מערך הגנה מרחבי.

ב. חסימת דרכי הגישה מפני פלישת צבאות ערב וזאת ע"י פיצוץ גשרים ותפיסת מוצבים החולשים על דרכי הגישה.

ג. טיהור כפרים ערביים הסמוכים יחסית לישובים יהודים.

ד. התבססות בערים המעורבות (צפת, טבריה, חיפה, ת"א, ירושלים ועוד).

ה. תפיסת תחנות משטרה ובסיסים בריטיים מיד עם פינוים.

ו. תפיסת משלטים וכיבוש כפרים ערביים החולשים על עורקי תנועה ראשיים.

ז. הטלת מצור על ערים ערביות (בית שאן, נצרת, עכו, רמלה, לוד ועוד).

ח. פעולות כיבוש מחוץ לתחומי החלוקה.

לא כל המשימות בוצעו במהלך החודשים מרץ ואפריל וחלקם חיכה עד לסוף המלחמה, אולם התוכנית שינתה את כל מהלך החשיבה של כוחות המגן.

(הצג שקף מס' 3 ב' על גבי שקף מס' 3 א')

חלק ניכר מהמשימות בוצעו כבר בשלב זה, אולם עיקר ההישג הצבאי היה באיחוד כל הריכוזים שהיו מנותקים בסוף מרץ. בשלב זה, כפי שניתן לראות בשקף, לא נותרו אזורים מנותקים פרט לירושלים שחוברה לשפלה ע"י "דרך בורמה" רק כשבועיים אח"כ. יש לשים לב כי בתקופה זו הנגב חובר שוב לצפון הארץ, דבר שישתנה שוב בהמשך ויביא למבצע "יואב".

עם תום שלב זה, לקראת הכרזת העצמאות, הופנו כוחות רבים לבלימת הפלישה הבין ערבית הצפויה.

שלב ג' - בלימת הפלישה הבין ערבית
11.6.48 - 15.5.48

(הצג שוב שקף מס' 2)

ב- 12 באפריל 1948 החליטה הועדה המדינית של הליגה הערבית, שהצבאות הסדירים של מדינות ערב, יפלשו לארץ ישראל מיד עם סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל. התוכנית המקורית של הליגה הערבית הייתה, לנתק מחדש את החלק הצפוני של השטח היהודי בתוכנית החלוקה ולאחר מכן לבתר את הדרך מחיפה לת"א במישור החוף. בשלב זה, הצבא המצרי היה אמור לספק רתק לכוחות היהודים בדרום הארץ. אולם משנוכח מלך עבר הירדן עבדאללה, שהמצרים מתכוונים להכניס כוחות גדולים לארץ, החליט להקדים את המצרים ולהשתלט על מרכז הארץ.

למחרת הכרזת המדינה, החלה הפלישה של צבאות ערב לארץ ישראל. עד תום שלב זה, בו חזר המצב הצבאי היהודי למצבו בסוף מרץ ביצעו צבאות ערב את הפעולות הבאות:

הצבא הלבנוני (יחד עם "צבא ההצלה" של קאוקג'י) כבשו את מלכיה לאחר 3 שבועות של קרב קשה, וכמו כן השתלטו על המרכז ההרי של הגליל העליון כולל כיבוש העיר נצרת.

הצבא הסורי נכשל בניסיונו לחדור לבקעת הירדן כשמטרתו הייתה לחבור לכוחות הלבנוניים באזור נצרת, וע"י כך לנתק את צפון הארץ. כמו כן נכשל הצבא הסורי בכיבוש הדגניות. לעומת זאת הצליחו בכיבוש משמר הירדן וצמח והחזיקו בראש גשר ממערב לירדן.

הלגיון הערבי פעל בעיקר באזור ירושלים כאשר הישגו העיקרי היה כיבוש גוש עציון וכיבוש העיר העתיקה בירושלים.

(הצג שקף מס' 4)

הצבא המצרי פלש בכוחות מוגברים בשני צירים: הציר המזרחי לכיוון ירושלים דרך באר שבע וחברון, ובציר המערבי נע הצבא המצרי לאורך הים התיכון לכיוון ת"א, עד שנעצר בגשר "עד הלום" ליד איסדוד (אשדוד של היום).

הישגיו העיקריים של הצבא המצרי התבטאו בכיבוש ניצנים ובפינוי כפר דרום ויד מרדכי

שאמנם הצליחו לעמוד כנגד הצבא המצרי אך פונו אח"כ בצורה יזומה. לעומתם, הקיבוצים נירים ונגבה הצליחו להחזיק מעמד ולא נכבשו, והצבא המצרי פשוט עקף אותם בדרכו לת"א. יש לשים לב כי פלישה זו כיתרה את הנגב וניתקה אותו, בשנית מצפון הארץ, מה שגרם אח"כ לצורך הדחוף לפתוח במבצע "יואב".

מול כל זה, התרחש לקראת סוף חודש מאי ובתחילת חודש יוני, שינוי מכריע בהתארגנות כוחות ההגנה. שינוי זה בא לידי ביטוי בהפעלת התקפות-נגד חטיבתיות במאמץ לרכז עוצמה גדולה בשטח נתון ומצומצם, על מנת להשיג אפקט של כוח. בשבועיים שבין ה- 24 במאי וה- 9 ביוני, התרחשו שש התקפות, כאשר שלוש מהן באזור לטרון, שתיים מול הצבא המצרי בגזרת אשדוד ואחת על הצבא העיראקי בגזרת ג'נין.

כל שש ההתקפות נכשלו כשלון טאקטי ומערכתי מאחר ולא השיגו את יעדיהן הטריטוריאליים, לא השמידו כוחות אויב והיו מלוות באבדות כבדות. אולם התקפות אלו היוו מפנה במהלך המלחמה, בכך שהנחיתו מכות פסיכולוגיות קשות על הפיקוד הבכיר של צבאות ערב, שהבין כי מלחמתו לא תצלח בקלות כפי שחשב והתפאר. כמו כן היוו התקפות אלה, מפנה במגמה הכללית הירודה שהסתמנה מאז הכרזת העצמאות. אחת התמורות הצבאיות מכישלון התקפות אלה, הייתה היכולת של צה"ל להסיק מסקנות ולהפיק לקחים שיושמו בהצלחה בהמשך המלחמה בקרבות "עשרת הימים" ובמבצעי "יואב" ו"חורב".

למרות המפנה, נשאר המצב בשפל עמוק, ובמצב שפל זה הסכימה ממשלת ישראל ללחץ האו"ם להפוגה בקרבות, אשר אמורה להימשך ארבעה שבועות.

שלב ד' - ההפוגה הראשונה וקרבות עשרת הימים
18.7.48 - 1.6.48

(הצג שקף מס' 2)

במצב השפל בו נמצאה מדינת ישראל באותה עת, באה ההפוגה בזמן טוב, אולם לאור המפנה שחל בשבועיים הקודמים ברור מדוע הסכימו הערבים להפוגה זו.

ההפוגה הראשונה (11.6 - 9.7) ותוכנית ברנדוט:

במהלך ההפוגה הראשונה, התעצם צה"ל (שהוקם ב- 31 במאי 1948) הן מבחינה כמותית ע"י עליה מסיבית של בחורים בגיל גיוס ממחנות העקורים באירופה, והן מבחינת ציוד הלחימה. זאת, למרות שהסכם ההפוגה אסר על כך.

אולם הנושא העיקרי בתקופה זו ואשר נוגע ישירות ל"מבצע יואב" היה הפרק המדיני.
ב- 21 במאי מינתה מועצת הביטחון של האו"ם את הרוזן השבדי פולקה ברנדוט למתווך בסכסוך הערבי ישראלי. על המתווך הוטלו שתי משימות :

א. השגת הפסקת אש (הפוגה) ופקוח עליה.

ב. מציאת בסיס לפתרון של שלום בין שני הצדדים היריבים.

ההפוגה הראשונה הייתה פרי מאמציו. הרוזן ברנדוט הגיע לארץ והקים מנגנון של משקיפים שיפקח על הפסקת האש.

במקביל לניסיון להשיג הפוגה, הגיש ברנדוט תוכנית משלו לפתרון כללי באזור. הצעה זו - תוכנית בנרנדוט הראשונה - הוגשה ב- 28 ביוני וכללה את האלמנטים הבאים :

א. לא תוקם מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל, אלא עבר הירדן וארץ ישראל, ייחשבו כחטיבה אחת המורכבת משתי יחידות.

ב. הגבולות בין שתי היחידות, יקבעו במו"מ בתיווכו של המתווך. בתפקידו כמתווך הוא

הציע את המפה. שעקרונותיה היו :

(הצג שקף מס' 5)

1. הנגב ייכלל בשטח הערבי.
2. הגליל ייכלל בשטח היהודי.
3. נמל חיפה ושדה התעופה בלוד יהיו נמלים חופשיים לשני הצדדים.
4. ירושלים תיכלל בשטח הערבי עם אוטונומיה לתושבים היהודים.
5. מעמדה של יפו צריך עיון נוסף.

הצעות אלו, שהיו שונות מהותית מתוכנית החלוקה, נדחו על הסף ע"י ממשלת ישראל. הצעה זו של ברנדוט התבססה בעיקר על נתוני השטח בפועל, ושבהם שטחו של הנגב היה ברובו הגדול בשליטה ערבית.

ב- 6 ביולי הציע ברנדוט להאריך את ההפוגה בשלושים יום נוספים ולפרז את ירושלים וחיפה. ממשלת ישראל הסכימה להארכת ההפוגה אך סירבה לפרוז חיפה ואילו הערבים סרבו להארכת ההפוגה. בכך הגיעה ההפוגה הראשונה לסיומה.

ניתוק הנגב: במהלך ההפוגה הוסיפו המצרים להקים מוצבים לאורך הכביש בין מג'דל ובית גוברין, ואף צופפו ועיבו את מוצביהם על הכביש הראשי לנגב. פעולות אילו, שהיו מנוגדות להסכם ההפוגה, גרמו לניתוק הנגב ואי אפשר היה להגיע אליו וממנו ברכב שנע גלוי על הכבישים.

קרבות עשרת הימים 9.7.48 - 18.7.48

שני המבצעים שבוצעו בעשרת הימים בין ההפוגה הראשונה לשניה היו:

1. מבצע "דני" (ע"ש דני מס מפקד הל"ה) שתוצאותיו החשובות ביותר היו יצירת מסדרון מהשפלה אל ירושלים העברית ובנוסף לכך הורחבה השליטה היהודית בחבל מודיעין. במהלך מבצע זה הפעיל צה"ל כמחצית עוצמתו הצבאית - שש חטיבות.
2. מבצע "דקל" שהיה מיועד להרחיב את השליטה היהודית באזור העמקים והגליל התחתון. במהלך המבצע ברחו כוחות "צבא ההצלה" של קאוקג'י ממתקפתם על סג'רה, ואיפשרו

בכך לכבוש את הכפר לוביא (היום - קיבוץ לביא) ולפתוח לתנועה את כביש נצרת טבריה.

בשני מבצעים אלו נכבשו שלש ערים ערביות גדולות - לוד, רמלה, ונצרת. כיבושן הוכיח לעולם כולו שמדינת ישראל וצה"ל מתאוששים היטב ממהלומת הפלישה של צבאות ערב.

חזית הדרום בקרבות עשרת הימים:

בניגוד לשאר החזיתות, ההפוגה בנגב הייתה בעירבון מוגבל, והמצרים לא הקפידו על שמירת כל כללי ההפוגה. כאשר המאפיין הראשי לאי קיום ההפוגה, היה תפיסת שורת משלטים באזור הצומת, דבר שמנע תנועה סדירה לנגב. גם ניסיונות של משקיפי האו"ם להסדיר את התנועה לנגב לא צלחו. עוד לפני תום ההפוגה.
ב- 8 ביולי, פונה הישוב כפר דרום עקב תשישות אנשיו וחוסר היכולת לקיים עימו קשר סדיר.

היחיד מבין צבאות ערב שניסה, מיד עם סיום ההפוגה, לחדש את מתקפתו היה הצבא המצרי. כבר יממה לפני תום ההפוגה, על מנת להשיג את אפקט ההפתעה, פתחו המצרים בהתקפה על באר טוביה וג'וליס, ובהתקפה לכיוון דרום הצליחו המצרים לעבות את החיץ המנתק את הנגב משאר חלקי הארץ. עם תום ההפוגה, חידשו המצרים את ניסיונותיהם לפרוץ לכיוון מרכז הארץ. משלא הצליחו בכך, ניסו המצרים לכבוש מס' ישובים ובהם נגבה, גלאון, בארות יצחק ועוד, כשהתוצאה הייתה שבמהלך ימים מספר נכבשו מוצב כאוכבה, משלטי חוליקאת (חלץ) ומשלט 113 שבצומת.

בניגוד לשאר הגזרות, קבע צה"ל בגזרה הדרומית אסטרטגיה של מגננה עיקשת ולא של מתקפה המיועדת לכיבוש שטחים. מגננה זו אמורה הייתה להתבצע תוך כדי ניסיון נואש לפרוץ מסדרון כלשהו אל הנגב הנצור והמנותק. מתוך ידיעה ברורה שהפוגה נוספת צפויה בכל רגע, יצאו כוחות צה"ל למבצע "מוות לפולש".

מבצע זה שעיקרו היה פריצת מסדרון לנגב, הסתיים בכישלון. בעיקר, משום שהכוחות שפעלו בו היו עייפים לאחר 10 ימים של פעולה. אולם הצלחה אחת נחל מבצע זה - כוחות צה"ל כבשו את הכפרים חתא וכרתייה. כיבושים אלו תרמו תרומה נכבדה לקראת פרוץ מבצע "יואב" בהמשך המלחמה.

איש לא שיער שלחץ מצד מועצת הביטחון של האו"ם יצמצם את ימי הלחימה ל- 10 ימים בלבד, וכך נותר הנגב מנותק כשהיה.

שלב ה' - ההפוגה השניה וסיום המלחמה

20.7.49 - 19.7.48

בעקבות קרבות "עשרת הימים" לא חל שיפור רב במצב הצבאי / מדיני של מדינת ישראל. הסיבה העיקרית לחוסר השיפור היתה המצב הנואש של הישובים בנגב המנותק. משקיפי האו"ם קבעו עם תחילת ההפוגה השניה שיש לצה"ל דרך לנגב. קביעה זו נתנה לגיטימציה לצה"ל לפתוח במבצע "גיס", כשהאות למבצע זה עתיד היה להינתן כשתותקף שיירה לנגב.
מטרת המבצע הייתה פריצת הדרך לנגב ע"י הרחבת מסדרון כרתייה. מבצע זה בוצע בליל 27 - 28 ביולי, אולם הוא נכשל, והנגב נותר מכותר. ניצול התקפה על שיירה לנגב, בוצע בהצלחה מס' חודשים אח"כ במבצע "יואב".

ההפוגה השניה נמשכה, לכאורה, עד תום המלחמה, אם כי בפועל נמשכה הפוגה זו כ- 3 חודשים בלבד. הגרף מצביע כי לאורך מחצית השנה האחרונה, חלה עליה מתמדת במצבה של המדינה, כשתרומה רבה לכך באה בעקבות מבצע "יואב" והמבצעים שהמשיכו אותו (בעיקר מבצע "חורב").

בסכמו את המצב בנגב וכלקח מקרבות "עשרת הימים" אמר מפקד חטיבת "גבעתי" :

#בעיית הנגב אינה ניתנת לפתרון קטן
וחלקי כדי לפרוץ את הדרך לנגב יש ליצור
מסדרון משלטים- ברוחב המותנה במסדרון
הפריצה- המחייב כוחות גדולים מאוד
לשמירה מפני ניתוק#
**מ לורך- קורות מלחמת העצמאות - עמ) 1563(*

ואכן, פתרון לבעיית הנגב המנותק הושג רק באוקטובר 1948 במהלכו של "מבצע יואב", המשך התהליך במבצע "חורב" וסיום התהליך לקראת תום המלחמה עם מבצע "עובדה".

ההפוגה השניה נכפתה על מדינת ישראל ועל צה"ל שרצה להמשיך את התנופה של קרבות "עשרת הימים". בעיקר הורגשה ההחמצה באי פתרון של בעיית ניתוק הנגב. בעיה זו, כפי שנראה מיד, הפכה גם לבעיה מדינית.

גם לדעת בן גוריון באה ההפוגה טרם זמנה ועיקר הבעיה הייתה העובדה שלא נקבע מועד סיום להפוגה.

ביומנו, ב- 19 ביולי 1948 כותב בן גוריון :

#יש לחשוש שההפוגה תמשך 5 - 6 חודשים- אם
לא יתר //// החזקת צבא כל הזמן עלולה
להחניק אותנו מבחינה כספית ומשקית //// מאידך
גיסא אסור לנו להחליש אותו או אפילו להקפיא
את כוחנו- הוא מוכרח לגדול אם לא בכמות אז
לפחות באיכות ////)
**ד/ בן גוריון- יומן טמלחמה כרך ג) - עמ) 1713(*

תכנית ברנדוט השניה

תוצאות קרבות עשרת הימים לרבות השינויים הטריטוריאליים, הביאו את ברנדוט לשנות את תוכניתו המקורית מיוני 1948. השינויים התבטאו בשני דברים :

א. ויתור על הרעיון לשייך את ירושלים לשטח הערבי.

ב. ויתור על הרעיון לחטיבה אחת עם שתי יחידות וכתוצאה מכך ויתור על האיום בהגבלת מס' העולים היהודים.

בשאר הנושאים, ובעיקר הנושאים הטריטוריאליים, דבק ברנדוט בגרסתו המקורית.

(הצג שקף מס' 5)

ברנדוט העביר את תוכניתו לקראת עצרת האו"ם שהייתה אמורה להיפתח בסוף ספטמבר 1948, אולם הוא לא זכה להשתתף באסיפה ההיא שכן ב17- לספטמבר נורה ברנדוט ע"י קבוצה של יוצאי לח"י.

תגובת הממשלה הייתה חריפה : נאסרו כ- 200 אנשי לח"י לשעבר ופורקו כוחות האצ"ל והלח"י שהיו עצמאיים בירושלים.

הרצחו של ברנדוט, והתגובה להצעותיו, שינו בבת אחת את אופי ההפוגה - סופה נראה עתה קרוב יותר מתמיד.

מבצע "יואב"

הרקע למבצע "יואב":

הנקודה הבעיתית ביותר מבחינת ישראל בתוכנית ברנדוט, הייתה ההצעה להעברת הנגב לריבונות ערבית. הייתה בכך התעלמות מתוכנית החלוקה שכללה את הנגב בתחום המדינה היהודית. למעשה הייתה בתוכנית התחשבות במצב הצבאי בנגב שהיה מנותק בפועל משאר הישוב.
הדיון באו"ם התנהל בצל התנקשות בחייו של ברנדוט ותוכניתו הפכה למעין צוואה. ארצות הברית ובריטניה נטו לתמוך בתוכנית מסיבותיהן שלהן : התוכנית העמידה את הנגב תחת ריבונות שליט עבר הירדן עבדאללה הפרו - בריטי, והעניקה סיכוי סביר לבריטים להשתמש במרחבי הנגב הריקים מאוכלוסין כמרחב פריסה אסטרטגי לכוחותיהם, שהיו צפויים להתפנות ממצרים תוך מספר שנים.

בשלב זה החלו גישושים מדיניים בין ירדן ישראל ובין מצרים לישראל, בדבר עתיד הנגב, כשכל אחת ממדינות ערב רוצה להשאיר את הנגב בתחומי השפעתה. האינטרס הישראלי הברור שלא לוותר על הנגב, מנע פריצת דרך מדינית עם אחת מהמדינות הנ"ל.

מאחר והופעל על ישראל לחץ בינלאומי כבד להסכים לתוכנית ולוותר על הנגב, הרי שעל ישראל וצה"ל הוטל עתה לפעול במהירות כדי לסכל את התוכנית והדרך לכך הייתה בפריצת המצור לנגב וכיבושו ע"י צה"ל.

הצורך לטפל בחזית המצרית עקב הסיבות שנמנו לעיל, הוליד את מבצע "יואב" שכונה בתחילה מבצע "עשרת המכות". המשימה הראשונית של המבצע הייתה לחסל ולהביס את הצבא המצרי שפלש לארץ ישראל, אולם הנסיגה המהירה, יחסית, של הצבא המצרי הפכה את המבצע למלחמה על שטח.

בעיות מדיניות לקראת מבצע "יואב":

כאמור, ההפוגה השניה הייתה בתוקף וללא הגבלת זמן. בנוסף לכך, בעקבות הרצחו של ברנדוט, החליטו מעצמות המערב (בעיקר בריטניה וצרפת), לקבל את הצעתו של ברנדוט ובכך להוציא את הנגב מתחומי מדינת ישראל.
למרות שתנאי ההפוגה התירו מעבר שיירות לישובים הנצורים בנגב, הרי שהמצרים לא איפשרו זאת, והמעבר לנגב נעשה או ע"י הסתננות דרך קווי המצרים או בדרך האוויר (מבצע "אבק").

החמרת מצבם של יישובי הנגב הביא את מפקד החזית - יגאל אלון - לפנות במכתב לממשלה בתביעה (כשבן גוריון הגדיר את מכתבו כ"נודף ממנו ריח של סחיטה") להפנות את מירב המאמצים לגזרה הדרומית ולא לירושלים ולצפון כפי שהייתה הנטייה במטכ"ל.
בן גוריון סבר בתחילה שיש לבצע מבצע מוגבל כעין מבצע "נחשון" שפרץ את הדרך לירושלים למס' ימים. אולם יגאל אלון הסתמך על הלקח ממבצע זה, שלקח זמן רב מפריצת הדרך הזמנית עד ליצירת מסדרון "רחב" לירושלים במבצע "דני".

בישיבת ממשלה ב- 6 באוקטובר הוחלט לקבל את עמדתו של יגאל אלון, כשהחלטה סופית הייתה אמורה להתקבל ע"י ועדת החמישה ("ועדת השרים לענייני בטחון"), מותנה בקבלת חוות דעתו של משה שרת (שר החוץ) ששהה באותה עת בפאריס. ביומנו כותב בן גוריון :

#/// קבלנו היום בממשלה ההחלטה החמורה ביותר
מאז החלטנו להכריז על הקמת המדינה/ אחרי ברור
ממצה קיבלה הממשלה הצעתי לפרוץ בכוח
דרך לנגב- לאחר שהמצרים מפירים החלטת או#ם לתת
לשיירות שלנו מעבר/ הסברתי תוצאות צעד זה לגבי
הדרום והארץ כולה - והסיכויים //// 9 הצביעו בעד/#
**ד/ בן גוריון- יומן מלחמה- כרך ג) - עמ) 1847(*

הגורמים העיקריים לחומרת ההחלטה היו :

א. ישראל תהיה זו שתחדש את המערכה ותפר בכך ביוזמתה את ההפוגה (לכאורה - ללא כל התגרות מצרית).

ב. המערכה תחסל סופית את תוכנית ברנדוט שנתמכה, כאמור, ע"י מעצמות המערב (בריטניה וצרפת).

בישיבת ועדת החמישה ב 10- באוקטובר הוחלט סופית על ביצוע התוכנית, וזאת עקב העובדה שגם משה שרת הביע הסכמתו לכך, לאחר שנוכח שנשיא ארה"ב (הארי טרומן), ברדיפתו אחר הקול היהודי לקראת הבחירות ב24-באוקטובר הצהיר כי אם ייבחר לא יכפה על ישראל שינוי בגבולות החלוקה.

יש לציין כי הוא עמד בהצהרתו זו גם לאחר שנבחר, וזאת בניגוד גמור לדעתו של מזכיר המדינה (ג'ורג' מארשל), שהצהיר כי תוכנית ברנדוט מהווה בסיס הוגן לפתרון בעיית ארץ ישראל. לשר החוץ, שרת, הייתה תביעה נוספת והיא לקבל לגיטימציה בינ"ל למבצע ע"י שייראה שמצרים היא היא המפרה את ההפוגה.

האו"ם אמנם המשיך לדון בתוכנית ברנדוט עד סוף דצמבר, אולם שינוי הקו המדיני האמריקאי יחד עם חידוש הקרבות במבצע "יואב" הביאו לחיסולה המוחלט של תוכנית זו.

"שעון החול" במבצע "יואב"

כבר בקרבות עשרת הימים באה לידי ביטוי בעיית חוסר הזמן לפעילות. האילוץ שבהפסקת הפעילות כבר לאחר עשרה ימים, הביא את כוחותנו לידי תסכול נוראי. לכן, כל התכנונים של מבצע "יואב" (וכן של המבצעים הבאים), נאלצו להביא בחשבון את האפשרות שהפעולה תופסק בטרם תושג כל המטרה. כל תכנון וכל ביצוע בשטח, לקחו תמיד בחשבון שיש צורך לסיים את הפעולה במהירות המירבית על מנת למנוע התערבות האו"ם.

בהמשך המערך יובאו לידי ביטוי האילוצים הנ"ל בכל אחד מהשלבים השונים של המבצע.

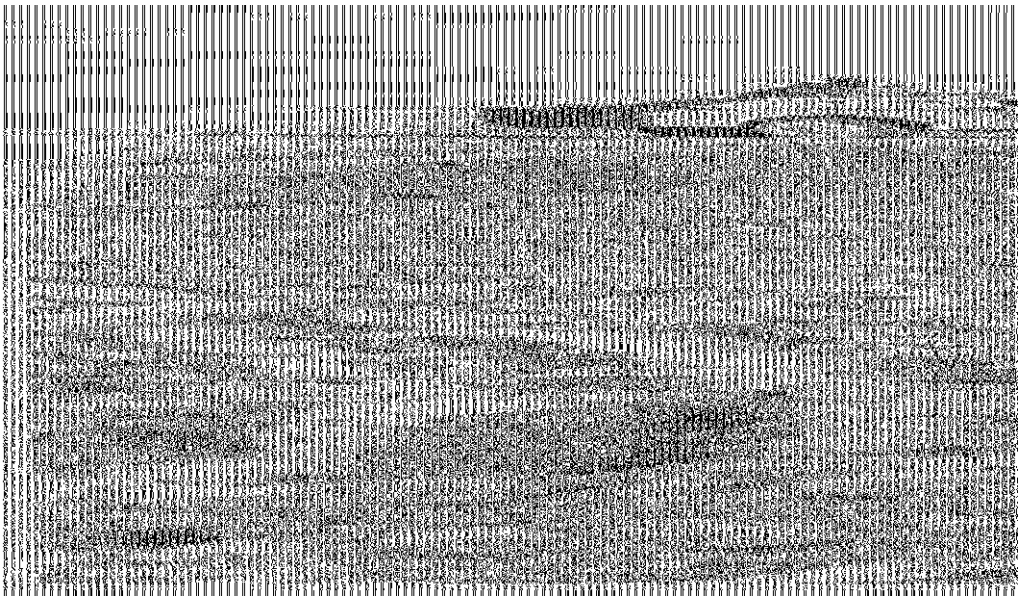

חיל האויר לקראת מבצע "יואב":

במהלך ההפוגה השניה חלו התפתחויות ארגוניות בעלות חשיבות רבה ביותר בצה"ל. אולם אף אחת מההתפתחויות ההן לא היו בעלות משמעות רבה יותר מאשר התפתחותו של חיל האוויר הישראלי. במהלך קיץ 1948 הפך חיל האוויר מ"שרות אוויר" של מטוסי קישור וסיור קלים לחיל אוויר המפעיל מטוסי קרב מודרניים, מטוסי תובלה ומפציצים כבדים.

את הסיבות להתפתחות זו ניתן לתלות במספר גורמים עיקריים:

א. תשתית שדות תעופה שבנו הבריטים בארץ (תל נוף, רמת דוד, לוד, חצור ועוד).

ב. קבוצת קטנה של יהודים ארץ ישראליים ששרתו בחיל האוויר הבריטי במהלך מלחמת העולם (כולל נשיא המדינה - עזר ויצמן).

ג. מספר רב של יהודים ארץ ישראליים ששרתו בחיל האוויר הבריטי בתפקידים טכניים וארגוניים אשר שמשו אח"כ כמקימי התשתית לחיל האוויר הישראלי.

ד. כמה עשרות טייסים יהודיים מכל רחבי העולם ששרתו בצבאות בנות הברית במלחה"ע, והתנדבו לשרת בחיל האוויר הישראלי הצעיר ולתרום לו מניסיונם העשיר.

ה. ממשלת צ'כסלובקיה, בעידודה של בריה"מ, הסכימה למכור למדינת ישראל 52 מטוסי מסרשמיט ו- 50 מטוסי ספיטפייר באוקטובר 1948. מטוסים אלו הגיעו ארצה במטוסי תובלה כבדים, באניות ובטיסה ישירה. במהלך קיץ 1948 באוקטובר הוקמה טייסת 101 שהופעלה לראשונה בצורה מאסיבית לקראת מבצע "יואב" ובמהלכו.

תגבור הכוח האווירי שהחל באוקטובר 1948 החל לערער את העליונות האווירית לה זכו, עד אז, חילות האוויר של מצרים ועיראק.
חיל האוויר הישראלי במלחמת העצמאות לא זכה לעליונות אווירית מוחלטת, שכן חילות האוויר הערביים (בעיקר של מצרים) הפעילו מטוסים מודרניים יותר. אולם השינוי ביחסי הכוחות באוויר אפשר לצה"ל ליזום פעולות יבשתיות לאור היום, דבר שכמעט ולא נעשה עד אז מחשש לתקיפות אוויריות.

מבצע "אבק" 23.8 - 21.10:

המצב הקשה בנגב המנותק הוליד את מבצע "אבק" - הגשר האווירי לנגב הנצור. ב- 18 באוגוסט, בעקבות דיון במטכ"ל, התברר כי לא ניתן להעביר אספקה בדרך היבשה. עקב כך

הוחלט להכשיר שדה נחיתה למטוסים כבדים ליד קיבוץ רוחמה, ובליל ה- 23.8 כבר נחת המטוס הכבד הראשון. בהמשך המבצע הוכשר שדה נחיתה "אבק 2" ליד קיבוץ אורים .
חשיבות מבצע זה לקיומו של מבצע "יואב" לא תתואר, שכן בעזרת גשר אווירי זה הוכנסה חטיבת יפתח לנגב וכן הוטסו מאות טונות של אספקה לנגב הנצור.

הערכות כוחות האויב ערב מבצע "יואב"

חיל המשלוח המצרי שפלש לארץ ישראל כלל באותו זמן שני סוגי יחידות :

א. היחידות הסדירות:

היחידות הסדירות
של הצבא המצרי שהיה מאורגן בחטיבות חי"ר בנות 3 עד 5 גדודים כשכל גדוד מונה כ- 850 חיילים. כל גדוד כלל גם יחידות מסייעות כגון : פלוגת מפקדה, מחלקת חבלה, מחלקת נ"ט, מחלקת מרגמות וכן קשר, אפסנאות, תובלה ועוד.

ב. המתנדבים:

מתנדבים יוצאי מצריים: חניכי תנועת "האחים המוסלמים" שהיו מאורגנים במתכונת צבאית ובפיקוד מצרי סדיר. רמתם הייתה גבוהה משל הצבא הסדיר, שכן הם היו אמונים על "מלחמת הקודש" והם מנו כעד 1500 איש.
מתנדבים מקומיים: מתנדבים שגויסו מקרב האוכלוסייה הפלסטינאית המקומית אשר שימשו ברובם כחיל מצב.
הפלסטינאים תושבי שפלת החוף היו ידועים כחסרי יכולת לחימה ולעומתם תושבי הר חברון והסביבה היו ידועים כלוחמים אמיצים. מספרם הכולל של מתנדבים המקומיים הגיע לכ- 6000 איש.

מבט על המפה מציג את הערכות האויב ערב מבצע "יואב". ניתן לראות כי כוחות האויב היו פרושים בשלוש גזרות כאשר תוכנית המתקפה שתוצג בהמשך מתבססת על חלוקה זו.

גזרה א'.

הגזרה הצפונית לאורך מישור החוף : בין מג'דל לאשדוד.
בגזרה זו היו 2 גדודי חי"ר סדירים ו- 400 מתנדבים.

גזרה ב':

הגזרה המרכזית - בין מג'דל - פלוג'ה - בית ג'ובריין.

בגזרה זו היו 4 גדודי חי"ר סדירים ו- 500 מתנדבים.

לשתי גזרות אלו נוספו כוחות הסיוע הבאים :

32 תותחי שדה.

36 תותחי נ"ט.

30 תותחי נ"מ.

180 נושאי ברן (מקלע קל).

20 שריוניות.

20 טנקים קלים.

גזרה ג':

הגזרה הדרומית לאורך החוף : בין אל עריש - רפיח - עזה (היום : רצועת עזה). גזרה זו כללה 6 גדודי חי"ר סדירים ו- 1800 מתנדבים מקומיים.

כוחות הסיוע בגזרה זו כללו :

24 תותחי שדה.

24 תותחי נ"ט.

18 תותחי נ"מ.

120 נושאי ברן.

20 שריוניות.

7 טנקים בינוניים.

סך כל כוחות האויב באזור מבצע "יואב" ערב המבצע כלל כ- 13000 חיילים סדירים + כ- 2700 מתנדבים + כ- 120 תותחים + 300 נושאי ברן + 40 שריוניות + כ- 30 טנקים.

כוחות אלו לא כוללים את הכוחות שהיו בגזרה המזרחית באזור הר חברון ובאר שבע.

כוחותינו ערב המבצע:

לרגל החשיבות הרבה של המשימה המיועדת, הוחלט בצה"ל להקצות למשימה כוחות רבים ככל האפשר ולשמור על פרופיל נמוך בשאר הגזרות. למשימה הוקצו שלש חטיבות חי"ר :

"גבעתי", "יפתח" ו"הנגב". נוספו לחטיבות הנ"ל גם גדוד 82 המשורין בחטיבה 8 וכן כוחות

תותחנים בשיעור שטרם נראה בצה"ל :
4 סוללות 65 מ"מ, 2 תותחי 6 ליטראות, 2 תותחי 17 ליטראות, יחידות של מרגמות כבדות.
בשלב מאוחר יותר, ב- 18 באוקטובר הגיעה למרחב גם חטיבת "עודד".
בסה"כ הפעיל צה"ל כ- 9000 חיילים, פלוגת שריוניות, פלוגת זחלמים ו- 9 טנקים.

עיקר המשימה בשלב התארגנות הכוחות, היה להוציא את חטיבת הנגב מתוך הנגב הנצור, וזאת לשם החלפת כוח (פיזית ומוראלית), ולהכניס במקומה את חטיבת "יפתח". משימה זו של החלפת הכוחות התאפשרה, כאמור, בעקבות הקמת שדות הנחיתה במבצע "אבק".
זו הייתה המשימה הלוגיסטית הגדולה ביותר של חיל האוויר עד אז, ובמסגרתה בוצעו מעל 400 טיסות הלוך ושוב והוטסו לנגב כ- 9000 נוסעים בכל כיוון.

מבצע "יואב" - התוכנית:

בעת תכנון המבצע היה צורך במציאת נקודות החוזק ונקודות החולשה במערך הכוחות המצרי. החולשה הבסיסית של הכוחות המצריים נבעה מכך ששתי זרועות הפריצה שלו היו צרות ביותר ורוחבן לא עלה בשום מקום על 10 ק"מ. מדובר הן ברצועה שלאורך החוף (גזרות א' ו- ג') והן ברצועה המנתקת את הנגב מהצפון (גזרה ב'). עובדה זו והעובדה שכל הכוחות משכו את אספקתם מבסיס מרכזי שברפיח, תגרום לכך שניתוק הכוחות המצריים מבסיסם יגרום לקריסתם.
אי לכך, ובקווים כלליים ביותר כללה תוכנית המבצע שלושה חלקים עיקריים :

(הצג שקף מס' 7 - שלושת חלקי המבצע מסומנים באותיות א'-ג' ליד חיצי הכיוון)

א. תקיעת טריז לעבר חוף הים, מתוך הנגב, ובכך לאיים בניתוק על כוחות מצריים המצויים מצפון לטריז. נקודה אופטימלית לביצוע טריז כזה היא בין גזרות א' ו- ג' באזור מג'דל (אשקלון של היום).

ב. פריצת רצועת הניתוק מג'דל - בית ג'ובריין וזאת מתוך מגמה להתחבר לכוחות הנצורים שבנגב, תוך כוונה לחסל חלק ניכר מכוחות האויב החונים ברצועה זו.

ג. בו זמנית עם שתי הפעולות הנ"ל, יפשוט "גדוד הפשיטה" של חטיבת הנגב על דרכי התחבורה של האויב בדרום בקטע הכביש עזה - אל עריש, וכמו כן יפגע גדוד זה במתקני חיל האוויר המצרי.

בנוסף לפעולות אלו, הוטל על מטוסי חיל האוויר לפגוע במטוסים המצריים בעודם על הקרקע, וכן להפציץ את מרכזי הכוח המצרי בכל רחבי חזית הדרום.

מאחר שכל השלבים גם יחד היו גוזלים זמן רב עד לחיסול הצבא המצרי, היה חשש להתערבות האו"ם בכפיית הפסקת אש ובכך עלול היה להיווצר מצב כדוגמת מבצע "נחשון" שבו לא ייפרץ הפרוזדור לנגב.

לכן הוחלט שסמוך מאוד לפרוץ הקרבות יתבצע הניסיון לפרוץ את הפרוזדור לנגב. פעולה זו תניב תוצאה כפולה: גם פריצת פרוזדור לנגב וגם ניתוק הכוח שממזרח לפרוזדור מעיקר הכוח שבמג'דל.
זו דוגמא לכך ששיקולי תכנון הושפעו מ"שעון החול", הצפוי, של האו"ם. אין ספק שהיה עדיף להמתין עם פתיחת חלק ב' של המבצע עד לסיומו המוצלח של חלק א' (הטריז), אולם שיקולי זמן גרמו לבצוע חלקים אלו של המבצע כמעט בו זמנית. לאחר בדיקה מקיפה התברר כי ישנן שתי נקודות עיקריות בהן ניתן לפרוץ את הפרוזדור:

1. הנקודה הטבעית ביותר - ליד עיראק - סואידן. היתרון במקום זה היה שבתפיסתו ייתפס כביש מרכזי העביר לכל סוגי כלי הרכב. החיסרון בפריצה במקום זה היה העובדה כי זה המקום בו מצפים המצרים להתקפה ובהתאם לכך היו ערוכים.

2. פריצה דרך אזור פאלוג'ה - עיראק אל מנשיה ופתיחת דרך רוחמה - גת. החיסרון במקום זה היה שמדובר בדרך עפר בלבד שאינה עבירה לכל סוגי כלי הרכב. היתרון - באזור זה היו כוחות מצריים דלילים וזה יקל את המלאכה.

הוחלט לבצע את פתיחת הפרוזדור לנגב בחלק המזרחי של גזרה זו, באזור עיראק אל מנשיה. וזאת מתוך השיקול להקטין את מספר האבדות (למרות אי הנוחות אח"כ שבמעבר כוחות בדרך עפר).
נותרה פתוחה השאלה מי יבצע את הפריצה ! האם כוחות רגליים שכבר כשלו בעבר בניסיונם לכבוש תל זה ? הוחלט להטיל מבצע זה על כוח משולב של שריון (גדוד השריון של חטיבה 8) וחיל רגלים (גדוד חי"ר של חטיבת הנגב). במקביל תפעל חטיבת "גבעתי" לתקיעת טריזים נוספים ברצועת הניתוק מג'דל - בית ג'וברין, וזאת על מנת להקל על המשימה העיקרית.

ברצועה המערבית הוטל על חטיבת "יפתח", שכאמור החליפה את חטיבת "הנגב", לתקוע טריז בין שתי הגזרות המצריות (א' ו- ג') ברצועה המערבית.
החלטה זו, לתקוע טריז ברצועה המערבית, באה לגרום לניתוק גזרות א' ו- ב' מבסיסן שבעזה

וברפיח וע״י כך להקל על חיסולם.

הטריז המדובר נועד לנתק את הכביש המוביל ממג׳דל לרפיח ואת מסילת הרכבת המקבילה לכביש זה. בתחילה חשבו לבצע טריז זה באזור יד מרדכי וע״י כך לשחרר את הקיבוץ מיד בראשית המבצע, אולם לבסוף הוחלט לתקוע את הטריז בסביבות בית חנון שהיה אזור נוח עקב מיעוט הכוחות המצריים במקום (בין שתי הגזרות).

<< את התוכנית לפרטיה ניתן לראות בפקודת המבצע שבנספח א׳ ובמפה המצורפת >>

הערה דידקטית:

ניתן להפוך את נספח א׳ לשקפים וזאת אם מעוניינים להרחיב את הדיבור על פרטי התוכנית כולל לוח הזמנים.

מבצע "יואב" - הביצוע

הערה דידקטית:

רצוי מאוד להקריא ואולי אף להקרין כשקף, קטע נבחר מה"דף הקרב" שחיבר אבא קובנר ושחולק לחיילי "גבעתי" ערב פרוץ מבצע "יואב". את הדף כולו ניתן לראות במקור מס' 3 עמ' 431 - 432 הקטע הנבחר נמצא בנספח ב'.

אבא קובנר היה ה"סיסמוגרף" המוראלי של חטיבת "גבעתי" הדף הקרבי הראשון שחיבר עקב נפילת ניצנים, עורר סערה רבה עת חזרו אנשי ניצנים מהשבי. פרטים נוספים על הדף הראשון במקור מס' 3 בעמ' 163 - 164. לאור כל זאת יש חשיבות בהקראת קטע זה המשקף את הלך הרוח בקרב החיילים.

"השיירה לנגב ופרוץ הקרבות - 15 באוקטובר:

כאמור, היתנה שר החוץ (שרת) את תמיכתו במבצע בכך שתתקבל לגיטימציה בינ"ל למבצע, היינו, שיהיה ברור לכל כי המצרים הם הם המפרים את תנאי ההפוגה. אחד מתנאי ההפוגה היה שהמצרים יאפשרו מעבר שיירות לנגב הנצור, דבר שהמצרים לא עמדו בו מעולם.

בבוקר ה- 14 באוקטובר מבריק ראובן שילוח (יועצו של שר החוץ) אל משה שרת : "ראש מטה האו"ם יקבל הודעה מחר בבוקר כי הוחלט להעביר שיירה בהתאם להחלטת ועדת ההפוגה, אם תעוכב השיירה תתחלנה הפעולות".

בבוקר ה- 15.10 היו כל הכוחות מוכנים בבסיסי היציאה. בו ביום, בשעות הצהרים, לאחר הודעה למטה האו"ם, יצאה שיירה מכרתיה ובקשה להגיע לנגב. פתיחת אש עליה אמורה הייתה לשמש עילה לפתיחת המתקפה המתוכננת.

אולם דווקא בפעם הזאת הכזיבו המצרים ולא פתחו באש על השיירה. על מנת לזרז את המצרים הבעירו נוסעי השיירה מיכל דלק וגרמו לפיצוצים מחרישי אוזניים. או אז, בהגיע השיירה לקרבת המשלטים המצריים, נפתחה על השיירה אש עזה ואחת ממכוניות השיירה עלתה באש. שאר כלי הרכב נסוגו חזרה לכרתיה וכך ניתן האות לפתיחת מבצע "יואב".

פעולות ראשונות - ליל 16 - 15 באוקטובר:

פעילות חיל האוויר:

כבר בשעות אחה"צ המאוחרות החלה הפצצה אינטנסיבית של חיל האוויר על שדה התעופה באל עריש. זו הייתה הפעם הראשונה בתולדות צה"ל שמבצע צבאי נפתח במהלומה אווירית. חיל האוויר המצרי הופתע לחלוטין בעוד מטוסיו חונים על הקרקע. תוצאות פעולה זו גרמו לכך שבמשך הימים הבאים למבצע הייתה עליונות לחיל האוויר הישראלי בשמי הנגב.
בנוסף, הופצצו גם עזה, מג'דל ובית חנון. הפצצות אלו נישנו גם למחרת כאשר לרשימת המטרות נתווספו גם פלוג'ה ואשדוד. לחימה זו של חיל האוויר נגד כוחות הקרקע נתנה תוצאות מצוינות. כתוצאה מפעולות אלו נפגם לחלוטין כושר הניידות של הכוחות המצריים לאור היום.

פעולות יבשתיות:

"הפשיטה":

עם רדת הלילה יצא גדוד הפשיטה (9) של חטיבת "הנגב" למשימותיו הראשונות. גדוד זה חזר לנגב ממש ערב המבצע בחצותו ברכב את קווי המצרים בין מג'דל ובין ה"צומת", כשהוא מובל ע"י סיירי גדוד 1 של חטיבת "גבעתי".

המשימות שבוצעו היו כדלהלן :

א. פוצצה מסילת הברזל בגבול מצרים, בין רפיח לאל עריש.

ב. הכביש בין רפיח וחאן יונס מוקש מערבית לקיבוץ נירים.

ג. מחנות ומשמרות בעורף האויב הוטרדו באש שנורתה ע"י כוחותינו.

הפשיטות הנ"ל השיגו את מטרתן בצורה יוצאת מהכלל, כאשר הפיקוד המצרי נותן דעתו על אבטחת קווי התחבורה וקווי ההספקה שלו, כל זאת בשעה שהמהלומה המכרעת עמדה לנחות במקום אחר.

הטריזים:

טריז בית חנון : עוד באותו הלילה כשגדוד הפשיטה עושה את דרכו ליעדיו, יצאו הגדודים ה- 1 וה- 3 של חטיבת "יפתח" ותפסו מערך של משלטים מזרחית וצפונית מזרחית לבית חנון.

(הצג שקף מס' 8)

זה היה טריז בית חנון, שהיה ערוך בצורת ראש חץ שחודו מגיע למרחק 600 מ' מהכביש העובר על פני בית חנון.

במקביל לפעולה זו, יצאו חבלנים ופוצצו את גשר הכביש ופגעו בגשר הרכבת שמצפון לבית חנון, כמו כן פוצצו את גשר הכביש שמעל ואדי חליב מדרום לבית חנון. יחידות "יפתח" החלו להתחפר במשלטים שתפסו וזאת כהכנה להתקפת נגד מצרית אפשרית. באותה עת החלו הכוחות להטריד באש את התחבורה המצרית שעברה על פני בית חנון.

פעולות אלו היו בעלות חשיבות עליונה להמשך הקרבות, בכך, שאפשרו לצה"ל לשלוט על מעבר כוחות האויב בכביש עזה - מג'דל.

הטריז המזרחי : טריז נוסף ננעץ באותו לילה ע"י חיילי גדוד 3 של חטיבת "גבעתי". כוחות אלו פעלו היטב בכביש מג'דל - בית ג'ובארין בקטע שבין עיראק אל מנשיה ובית ג'ובארין. ללא קרב נתפסו חירבת מסארה שמצפון לכביש וחירבת ארעי שמדרום לו. הדרך לבית ג'ובארין נחסמה כאשר לפנות בוקר נהדפה התקפת נגד של הכוחות הבלחי סדירים שסופחו לצבא המצרי.

במהלך הפעולות בלילה זה, נוצלו עד תום נקודות התורפה של הצבא המצרי, וכך הצליח צה"ל לנתק מיד בראשית המבצע חלק מהכוחות המצריים ממקורות ההספקה שלהם.

כשלון ההתקפה על עיראק אל מנשיה

16 באוקטובר:

ב- 16 לאוקטובר, היום השני למבצע, היו המצרים, עדיין, תחת הלם ההפצצות והפשיטות של ראשית המבצע. ביום זה, היה אמור להיעשות המאמץ הראשוני לפריצת הדרך לנגב. באחד הקרבות הגדולים ביותר עד אז, אמור היה צה"ל לכבוש את עיראק אל מנשיה ולפתוח דרך לנגב הנצור.
לאורך קו החיץ המצרי (גזרה ב') היו נקודות מבוצרות יותר והיו נקודות חלשות. המקום בו הציבו המצרים את המערך החזק ביותר והצפוף ביותר היה בסביבת הכביש הראשי לנגב באזור חוליקאת (היום : חלץ), ובמשטרת עיראק סוידאן (היום : מצודת יואב) ובעיירה פאלוג'ה.
כזכור, הוחלט לפרוץ לא באזור זה, על מנת לחסוך בקורבנות. הוחלט לפרוץ לנגב באזור עיראק אל מנשיה אשר הייתה מבוצרת פחות ; לפי הצעתו של "הזקן" (יצחק שדה), הוחלט גם להקדים

את ההתקפה ב- 24 שעות, על מנת להמשיך ולהשיג תוצאות בהשפעת גורם ההפתעה.
גס ההפעלה לראשונה של כוח משוריין נועדה להשיג שתי מטרות אלו.

תוכנית ההתקפה:

הכוח המבצע : הכוח הורכב לראשונה משילוב של חי"ר ושריון בפיקודו של עוזי נרקיס (מג"ד 7). הכוח כלל 2 פלוגות חי"ר ופלוגה מסייעת מגדוד 7, שבעת הטנקים של גדוד 82, ו- 2 פלוגות מרגמות 81 מ"מ. כעתודה נקבעו פלוגת שריוניות ופלוגת זחל"מים מגדוד 82.

התוכנית : התוכנית התבססה על שלושה אלמנטים מקדימים והם :

א. בידוד האזור ע"י גדודים 53-55 "הטריז המזרחי".

ב. ריכוך השטח ע"י הפצצות מטוסי חיל האוויר והפגזות ארטילריות.

ג. ניתוק עיראק אל מנשיה מפאלוג'ה ע"י חסימה.

שלושה שלבים אלו היו אמורים להיות הקדמה לפריצת השריון אל תוך היעד, והשתלטות על היעד ע"י כוחות החי"ר בשיתוף השריון.

השטחים החיוניים במערך ההגנה של המצרים היו : התל הנמצא מצפון לכביש (תל גת) והחולש מגבוה על כל הסביבה, וכן בית הספר הנמצא למרגלות התל וסמוך מאוד לכביש. אלו היו שני היעדים הראשונים של ההתקפה, כאשר היו סבורים שהכפר עצמו (הנמצא במישור מדרום לכביש) ייפול אח"כ בידי כוחותינו כפרי בשל.

הביצוע:

הפעולה כולה החלה שלא כמתוכנן : הפצצות חיל האוויר לא בוצעו במועדן וגם הפגזות התותחים והמרגמות החלו באיחור. הפעולה החלה בהפגזת תותחים. מאוחר יותר הצטרפו אליהם הפצצות חיל האוויר. באותו זמן היה החי"ר מחופר בשוחות שכיבה המרוחקות כ- 800 מ' מהכפר. עם גמר הריכוך ניתן האות והטנקים החלו לנוע לכיוון היעד. הבדל זה בזמנים נבע מכך שהטנקים היו מהירים בהרבה מהחי"ר, ולכן הצטרפו אל החי"ר מאוחר יותר.
המשך הביצוע היה גם הוא שלא כמתוכנן : תעלת נ"ט בלתי צפויה התגלתה בדרכו של השריון, אחד הטנקים התהפך ושני ניסה לחלצו, כששאר הטנקים נעמדו לפני התעלה כשהם חשופים לאש האויב שהתגברה מרגע לרגע.

החי״ר שנותר ללא סיוע שריון החל לנוע ליעדיו. הפלוגה הראשונה הגיעה לבית הספר, אולם נתקלה שם באש תופת. לאור הנפגעים הרבים שספגה, החלה הפלוגה הראשונה לסגת כשהיא חולפת בדרכה לאחור על פני הפלוגה השניה שנעה לכיוון התל.
מראה זה של הנסיגה גרם לזעזוע אצל הפלוגה השניה, נוספה לכך אש ארטילרית מתותחים באזור פאלוג׳ה שלא שותקו בפעולת ההכנה. תוך דקות ספורות נפגע כשליש מהכוח התוקף, ומאחר ולא נותר שום שריון לסייע, נסוגה גם פלוגה זו.

או אז הוכנסה לפעולה פלוגת הזחל״מים שהייתה ממוקמת בעורף. אולם משזו הגיעה באיחור, לא יכלו יותר להשפיע על מהלך הקרב וכל שנותר בידם לעשות היה לסייע בפינוי הפצועים וההרוגים. חילוץ ההרוגים והפצועים נמשך עד השעה 11 ואילו חילוץ כלי הרכב הפגועים נמשך כל שעות היום, כאשר אש תותחים והפצצת מטוסים על פאלוג׳ה מנעה הגעת תגבורות מצריות לשטח.

פרט לאבדות הכבדות בנפש, אבדו ארבעה מתוך שבעת הטנקים ושאר השלושה נחבלו ונזקקו לתיקון. ניתן לומר כי בקרב זה איבד צה״ל, זמנית, את כל השריון שלו.

הכישלון הצורב בקרב השריון של צה״ל נבע משתי סיבות עיקריות. האחת - חוסר ניסיון, בהערכה ובתכנון השת״פ בין חי״ר ובין שריון, והשניה - חוסר קשר בין הטנקים והחי״ר.

שינוי התוכנית.

בעקבות הכישלון בעיראק אל מנשיה, התכנסו מפקד הגזרה (יגאל אלון), קצין המבצעים שלו (יצחק רבין), מח״ט ״גבעתי״ שמעון אבידן ומח״ט ״8״ (יצחק שדה) לדיון בהמשך המבצע.
את התלבטותו של יגאל אלון הוא תאר זמן רב לאחר המלחמה :

#/// ברגע שיש תוכנית שנתקבלה על דעת הכל-
ופתאום מתחילים לדבר על שינויים- מתרופף משהו מן
הביטחון///#
**מ לורך- קורות מלחמת העצמאות - עמ) 1619*

ואכן, שני המח״טים היו בדעה, להקטין את מטרות המבצע ולהסתפק בניסיון לפרוץ פרוזדור לנגב דרך הרי חברון. לעומתם, יגאל אלון ויצחק רבין היו בדעה נחרצת, שיש להמשיך בתוכנית העקרונית הבסיסית, קרי - חיבור הנגב למדינת ישראל ומיגור הצבא המצרי.

בכל אופן הוחלט לוותר על הרעיון המקורי לכבוש את עיראק אל מנשיה, והוחלט להפנות את עיקר הכוח לפתוח את הכביש הראשי לנגב. הוחלט לנסות ולכבוש בלילה אחד או מקסימום שני לילות את המשלטים 100 ו- 103 ואת משלטי הצומת.

את דעתו של יגאל אלון ניתן לקרוא בשורות הבאות:

#/// מדוע החלטנו להסתלק מהמחשבה על התל
הזה@ - משום שנוכחנו לדעת כי קיפחנו את יסוד
ההפתעה- וכיבושו של התל מצריך מבצע עקוב מדם//
///ואז אמרתי בליבי; אם למאמץ גדול- לשפיכות
דמים גדולה - אז לפחות על מקום שכיבושו יש בו
משום הכרע אסטרטגי- מה שאין בו בעיראק אל
מנשיה/ אילו זכינו כעיראק אל מנשיה - שאני+- אך
כיון שלא זכינו- העתקנו עתה את נקודת הכובד
מהגזרה המזרחית אל הגזרה המערבית של החזית//
//והכוונה הייתה להשיג מתוך כך כביש ולא דרך עפר-
ולא בשיפולי ההרים אלא כביש ראשי לנגב// / #/

**מ/ לורך- קורות מלחמת העצמאות - עמ) :161/+ שונה*

התוכנית החדשה:

בתוכנית זו, הוטלו המשימות בשנית על חטיבות "גבעתי", "יפתח" ו- "8". זאת למרות האבדות שספגו בקרב על עיראק אל מנשיה.
על חטיבת "גבעתי" הוטל לכבוש בליל 16-17 באוקטובר את משלט 113 ומשלטי הצומת ובלילה שאח"כ את הכפר כאוכבה.

על חטיבת "יפתח" הוטל לכבוש את משלט חוליקאת על מנת לפרוץ את הדרך לנגב. על חטיבה "8" הוטל להכין תוכנית לכיבוש בית ג'ובארין וההרים שממזרח לה זאת על מנת ללחוץ על המצרים בכל הכיוונים.

כיבוש משלטי "הצומת":

המערך המצרי:

"הצומת", הינו צומת כבישים. מצפון לדרום כביש המחבר את ג'וליס עם קבוץ ברור-חיל שבנגב הנצור, כשהוא עובר דרך משלט חוליקאת. ממזרח למערב בכביש המחבר את בית ג'ובריין עם מג'דל ועובר דרך פאלוג'ה.

המערך המצרי באזור הצומת התבסס על שלש קבוצות משלטים :

* מצפון לצומת וממערב לנגבה - המשלטים 100, 103 ו- 113.
* ממערב לצומת ובסמוך לו - שני משלטי "הצומת" (הצפוני והדרומי).
* מדרום לצומת - מוצבי כאוכבה וחוליקאת.

ליל 17 - 16 באוקטובר:

הערכת המצב והפתרון המוצע:

לא היה מקום לאשליה, מבחינת הקושי בביצוע המשימות המוטלות על חיילי צה"ל. הפתעה אופרטיבית כבר לא הייתה, וגם הפתעה טקטית אי אפשר היה להשיג, שכן האויב היה מוכן להתקפה וגם המיקום היה הצפוי ביותר. הדרך להפתעה כלשהי הייתה בבחירת הכיוון של ההתקפה על המשלטים.

מנתוני הקרקע ניתן היה לראות כי הנקודה החשובה ביותר היא גבעה 113 הגבוהה מכל הגבעות שבסביבה.

(הצג שקף מס' 9)

התבוננות במפת השטח מראה כי הדרך מנגבה היא הקצרה ביותר, אולם דרך זו עוברת בשטח חשוף, וגם אלמנט ההפתעה אובד כאן שכן זה הכיוון ממנו צפויה לבוא ההתקפה.

שני ואדיות עוברים בין גבעה 113 וג'וליס : האחד ממזרח לכביש והשני ממערבו. הואדי המערבי מוביל בין גבעה 113 ובין משלט הצומת "הצפוני", מקום הצפוי פחות להתקפה.

למען הגדלת אפקט ההפתעה, הוחלט לבצע הטעיה ולשלוח כוח קטן אך רעשני מבחינת כוח האש שלו מהכיוון ממנו ציפו המצרים להתקפה, קרי - מכיוון נגבה. כוח נוסף, היה אמור לבצע איגוף עמוק עוד יותר (ראה השקף), להניח חסימה על הכביש ולתקוף את האויב במשלט

הצומת "הדרומי" מהכיוון הכי פחות צפוי - מדרום מזרח למשלט. כוח זה היה אמור להשאיר כוח קטן לחסימת הכביש מדרום למשלט.
כוח חסימה נוסף היה אמור להגיע מנגבה ולחסום את הכביש מפני הגעת תגבורות מכיוון משטרת עיראק סואידן. אגב, את כיבוש משטרת עיראק סואידן הוחלט להשהות למועד מאוחר יותר עקב הטראומות הקשות שליוו את ניסיונות הכיבוש של המשטרה בעבר.

הביצוע:

משימת הכיבוש הוטלה על גדוד51 של גבעתי.
החל משעה 21:30 החלו כוחותינו להפגיז את משלט 113, תחילה במרגמות כבדות ואח"כ באש תותחים. במקביל החלה יחידת ההטעיה לנוע מכיוון נגבה תוך כדי ירי מכלי נשק רבים.
בו בעת נעו כוחות החסימות והכוחות העיקריים, כאשר בשעה 22:30 הודיעו הפלוגות שנועדו לכבוש את המשלטים, שהם נמצאים בקו הזינוק. כעבור מחצית השעה נכבש, ללא קרב, משלט 103 המצוי סמוך למשלט 113 ומצפון מערב לו. מיד אח"כ פרצה המחלקה הפורצת את הגדר, ממערב למשלט.

לאחר שהצליחו להגיע אליו ללא שהתגלו, בעוד המצרים דרוכים ומוכנים למתקפה שתבוא ממזרח, הסתערו חיילי המחלקה בצעקות, ברימונים, בירייה מן המותן ובכידונים שלופים. בקרב הקשה שנערך, כשמחלקות נוספות מסתערות, נכבש לבסוף המשלט. בחצות הלילה נתקבלה במטה הגדוד הידיעה על כיבוש שני המשלטים.

כל אותה העת התקיים קשר עם היחידה עליה הוטל לכבוש את משלטי הצומת. אולם משזו חצתה את כביש פאלוג'ה - מג'דל נפסק הקשר.
יחידת ג'יפים שנעה בכביש הראשי במטרה לחדש את הקשר, נתקלה באש מכיוון המשלט "הצפוני". השתמע מכך שמשלט זה עדיין בידי המצרים, לאחר חצות הגיעו מס' סיירים שדיווחו שמכשיר הקשר יצא מכלל פעולה.

הפלוגה הגיעה ליעדה בלי להתגלות. אולם עקב ההערכות (שהתגלו אח"כ כמוטעות), שמשלטים אלו מוגנים ע"י כוח קטן, התכוונה הפלוגה לכבוש כ"א מהמשלטים ע"י כוח של מחלקה אחת בלבד. ההרעשה החלה, בהעדר קשר, בשעה שנקבעה מראש, אולם מיד אח"כ השתבשה התוכנית.
המחלקה שהייתה אמורה לכבוש את המוצב "הצפוני", התגלתה ע"י חיילי המוצב "הדרומי" שהחלו לירות עליהם אש כבדה.

מפקד המחלקה החליט לשנות מיד את התוכנית והסתער בקרב רימונים ובאש תת מקלעים על המשלט "הדרומי".

המחלקה שתקפה מהדרום הסתבכה בגדר, אולם בסיוע המחלקה הראשונה הוסיפה להתקדם ושתי המחלקות נפגשו בראש הגבעה. המצרים במשלט נסוגו לכיוון המשלט הצפוני. משם פתחו המצרים בהתקפת נגד שנמשכה שלוש שעות. התקפת הנגד לא סלקה את הפלוגה מהמשלט אף שגרמה לה כ- 30 נפגעים (הרוגים ופצועים) כשיתר האנשים, כולל מחלקת העתודה שהוכנסה לקרב, עייפים ורצוצים. במצב זה חודש הקשר ע"י תיקון מכשיר הקשר ואנשי הפלוגה התעודדו בשומעם על כיבוש המשלטים 100 ו- 113.

ה- 17 באוקטובר והלילה שאחריו:

המצב היה קשה ביותר. המצרים אמנם היו במצב לא נוח בגלל שמצפונם נכבשו משלטי 100 ו- 113 ומדרומם נכבש משלט הצומת "הדרומי", אך גם מצבה של הפלוגה במשלט "הדרומי" לא היה קל עקב ריבוי הנפגעים, חוסר חומרי החבישה, חוסר אוכל ומים במשורה. למרות כל זאת, החליט מפקד הפלוגה להחזיק במשלט עד הלילה הבא, שכן פינוי בשעות היום היה עלול להסתיים באבדות כבדות.

במהלך היום הייתה הפגזת תותחים כבדה שכמעט ולא עלתה בנפגעים הודות לביצורים המעולים שהקימו המצרים. גם חיל האוויר המצרי שהתאושש מעט, ניסה לתרום את חלקו בהסגת הפלוגה, אך גם הוא ללא הצלחה.
ארבע התקפות נגד ערכו המצרים במהלך היום, ברכב וברגלים, וכולן נהדפו באש תותחים מדויקת ובאש מגיני המשלט.

עם חשכה הגיעה יחידת סיירים אל המשלט עם מכשיר קשר, חומרי חבישה, חובש ותחמושת, ונמסר להם שבמהלך הלילה יותקף המשלט "הצפוני" ולאחר השלמת כיבושו יוחלפו ע"י יחידה אחרת. אלא שכיבוש המשלט "הצפוני" היה ללא קרב. משנוכחו המצרים בכישלונם לכבוש מחדש את המשלט "הדרומי" ומשנואשו לקבל תגבורות, הסתננו עם רדת החשיכה - מי לכיוון מג'דל ומי לכיוון עיראק סואידן. פטרול שיצא לבדוק את השטח מצא מוצב נטוש. בו בלילה המשיכו כוחות גבעתי וכבשו ללא קרב את מוצבי כאוכבה.
כוחות יפתח ניסו לנצל את ההצלחה ולכבוש את משלט 138 הגבוה שבמשלטי חוליקאת אולם נאלצו לסגת עם שחר. ניתן לומר כי בליל ה- 16 וה- 17 באוקטובר וביום והלילה שאח"כ נכבש המפתח לשער הנגב. המפתח נכבש, אולם המחסום נשאר סגור. המחסום האחרון בפני פתיחת

הדרך לנגב עדיין לא נכבש - משלטי חוליקאת.

בדף הקרבי מה- 19 באוקטובר אבא קובנר :

הדרן

*#במסגרת הכוחות שפעלו בכיבוש שער הנגב העלתה את עצמה אחת היחידות שלנו למעלת לחימה שאין למעלה הימנה/ יחידה זו- הנושאת עמה זכרונות ימים כבדים *+ל- קרעה בקריעת גבורה אחת- עבר דווי והגיעה לשיא של לחימה / / // הפכה חולשה לגבורה/ כאות הוקרה וסימן לפתיחה חדשה תיקרא היחידה מעתה פלוגת הצומת ////*

**א/ אילון- חטיבת גבעתי מול הפולש המצרי - עמ) 1594(*

(*) - הכוונה לכישלון בנסיגה מגבעה 69.

החלטת מועצת הביטחון - 19 באוקטובר 1948

לפי דרישתו של המתווך בפועל, התכנסה ב- 19.10 מועצת הביטחון ונתקבלה בה ההחלטה שבתנאים הבאים יש בסיס לשיחות נוספות :

א. נסיגתם של שני הצדדים מכל עמדה שלא הייתה בידם ערב פרוץ הקרבות.

ב. התנאים שנקבעו ע"י פקחי האו"ם למעבר השיירות יתקבלו ע"י שני הצדדים.

ג. שני הצדדים יסכימו לפתוח בשיחות ישירות או בתווך האו"ם על עתיד הנגב.

החלטה זו, על אף חד צדדיותה (שכן בפועל רק צה"ל אמור היה לסגת), הייתה רכה יחסית לקודמותיה, שכן, לא חייבה הפסקת אש אלא רק הציעה, כמו כן לא איימה בסנקציות כבעבר. הסיבה לכך הייתה העובדה שבידי ישראל היו הוכחות להפרות של המצרים את ההסכם הקודם.

למרות זאת לא נטלו בצה"ל סיכונים. ההנחה הייתה שלרשות צה"ל עומדים שני לילות בלבד אשר בהם אמור צה"ל לפרוץ סופית את הדרך לנגב ולהשלים ככל האפשר את כיתורם של המצרים בגזרת פאלוג'ה. כמו כן הוטל על חזית הדרום לנצל את ההצלחה ככל שאפשר לשם כיבושים נוספים בנגב.

שתי ערים באו בחשבון כיעדים לניצול ההצלחה : עזה ובאר שבע. מהסיבות שיפורטו בהמשך, החליט מפקד החזית - יגאל אלון ללכת על באר שבע. ואכן, בעוד ההתקפה על חוליקאת בעיצומה, בליל 19-20 באוקטובר וביום שלמחרת, שוגרו רוב חטיבה 8 גדוד החי"ר של חטיבת "הנגב" וגדוד הפשיטה של חטיבת "הנגב" לכיוון באר שבע.
משלוח כוחות אלו נעשה בדרך העוקפת את הכביש הראשי והעוברת דרך ברור חיל. כאן שוב בא לידי ביטוי החשש שהחול ב"שעון החול" של האו"ם יאזל, ומפקד החזית - יגאל אלון - לקח על עצמו סיכון גדול במיוחד שכן מה היה קורה אילו הייתה נכשלת שוב ההתקפה על חוליקאת !?!

ביצוע המטרה הראשונה - פתיחת הדרך לנגב - הוטל שוב על חטיבת "גבעתי" כאשר המשימה הראשונה לקראת ביצוע המטרה הייתה כיבוש משלטי חוליקאת.

כיבוש משלטי חוליקאת ופתיחת הדרך לנגב

ליל 20-19 באוקטובר:

ההרגשה שהפעם סיכויי ההצלחה גדולים יותר וההרגשה הכללית לגבי הצבא המצרי ומצבו, באו לידי ביטוי ב"דף הקרבי" של אבא קובנר ובו נאמר :

#/// קרעים קרעים מתפתל עתה גופו של הנחש המצרי/
מג)דל - עיראק סוידאן - איבר חתוך/
מג)דל - עזה -- איבר חתוך/
בית ג)ברין - עיראק אל מנשיה - איבר חתוך/
כמה יחיה עוד ראש הנחש@@

**מ לורך- קורות מלחמת העצמאות/ עמ) :162)*

כוח האויב: הכוח המצרי שהיה מופקד על הגנת מערך המשלטים בחוליקאת מנה: פלוגת חיל רגלים מצרית, פלוגת נשק מסייע מצרי ופלוגה של הצבא הסעודי. הכוח היה ערוך בשישה משלטים, מהם שלושה משלטים סמוכים לכביש הראשי ושלושה משלטים ממערב לכביש.

(הצג שקף מס' 10)

כל המשלטים היו חפורים היטב, מרושתים ע"י תעלות קשר רבות ומוקפים ע"י גדרות תיל ושדות מוקשים שנזרעו ביניהם. המשלטים הסמוכים לכביש היו מצוידים במכונות ירייה ובתותחים.

כוחותינו: בהתקפה היו אמורות להשתתף שתי פלוגות מגדוד 52. אחת מהן הייתה אמורה לתקוף את המשלטים המזרחיים (הסמוכים לכביש), והשניה הייתה אמורה לתקוף את המשלטים המערביים. שתי פלוגות נוספות מגדוד 54 היו אמורות לסייע בכיבוש המוצבים המערביים (ראה השקף) בנוסף היו אמורות להשתתף
סוללות תותחים ומרגמות לסיוע וכן יחידה מקיבור גברעם.

מהלך הקרב:

השטח החיוני במשלטי חוליקאת היה משלט 138 שישב במקום הגבוה ביותר בשטח. אולם כיוון ההתקפה מצפון, גרם לכך שהוא יהיה המרוחק ביותר ממקור ההתקפה. ההתקפה בוצעה בשני צירים (ראה השקף): הציר המערבי יצא מבית טימא והציר המזרחי יצא מכאוכבה.

בשעה 21:30 החלה אש ארטילרית על כל ששת המשלטים, כשבשעה זו היו כבר יחידות הרגלים מוכנות להסתערות.

בהינתן האות, החלה ההסתערות בו זמנית על כל ששת המשלטים, כשהסיבה לכך הייתה הרצון למנוע עזרה ממשלט אחד למשנהו על ידי כך שכולם יהיו מותקפים באותה עת. פלוגה ג' מגדוד 82 חולקה לשניים, כאשר מחלקה אחת הסתערה על גדרות משלט 120 א'.
למרות שהתגלו ע"י האויב, החליט המ"מ לתקוף מהאגף השמאלי. לאחר שהתותח שבמשלט שותק, טוהר המשלט תוך מס' דקות ללא אבדות מצידנו. המחלקה השניה הסתערה על משלט 128.2 שהיה אחד החשובים במתחם.

התברר שסביב המשלט היו מס' גדרות ולאחר הבקעתן התנהל קרב פנים אל פנים בין המצרים והסעודים שבמשלט ובין הכוח הפורץ. קרב זה היה אחד האכזריים בתולדות המלחמה, כשהנשק העיקרי היה כידונים סכינים ו...שיניים. המשלט נכבש, אולם לפני שהצליחו להתבסס החלה התקפת נגד מצרית שאילצה את כוחותינו לסגת .

כוח העתודה נשלח ממשלט 120 א' שנכבש קודם לכן, וההתקפה שהתנהלה במהירות גרמה לנפילת המשלט בידי כוחותינו ללא אבדות בנפש.
חלק מהמצרים הסתלק בפורסם שמיכות על הגדרות, יתרם נפל בשבי יחד עם שלל רב שכלל 34 מקלעי "ויקרס" שלאחר "הדרכה" של אחד השבויים שימשו את כוחותינו בכיבוש שאר המשלטים. בכך הושלם כיבוש המשלטים הסמוכים לכביש.

לאחר השלמת כיבוש שני משלטי הכביש, תקפה פלוגה ד' את משלט 131 ולאחר הסתערות קצרה נטשו המצרים את המשלט בהותירם אחריהם שלל רב.
המתקפה על המשלטים המערביים הוטלה על פלוגה א' מגדוד 52 ופלוגות א' ו- ד' של גדוד 54.
פלוגה ד' של גדוד 54 יצאה מבית טימא לכבוש את משלט 123.2 בו חנה מטה הגדוד של משלטי חוליקאת.
הפלוגה נתקלה באש אוטומטית חזקה מרגע שנתגלתה אולם הצליחה לפרוץ פרצה בגדר.
דרך הפרצה הסתערו שתי מחלקות. לאחר קרב רימונים שנערך מתעלה לתעלה ומעמדה לעמדה (תוך סיוע מפלוגה א' של הגדוד), נכבש המשלט כשהמצרים הרבים שבו הצליחו להימלט בחסות החשיכה.

תחילת ההתקפה של פלוגה א' מגדוד 52 התעכבה מעבר למצופה עקב טעות ניווט, אולם הדבר רק הועיל בסופו של דבר. הפלוגה הותירה מחלקת רתק על גבעה 114 ובחסות הסחת הדעת של המצרים, עקב ההתקפה על משלט 123.2, התקדמה הפלוגה ללא שהתגלתה ע"י המצרים. שאר

הכוח עלה על משלט 120 מדרום ושם התגלו ונעצרו ע"י אש אוטומטית ממקלע "ויקרס".

הכוח שינה את כיוון הפריצה מדרום לדרום-מזרח. שם האירה ההצלחה פנים ולאחר טיהור קצר נכבש המשלט. עוד בטרם הושלם כיבוש משלט 120, החלה הרעשה על המשלט העיקרי - משלט 138. משלט זה שלט על כל השטח וסברו שזהו המשלט הקשה ביותר לכיבוש. אולם נפילת כל חמשת המשלטים שמצפון לו ועקב ההרעשה הארטילרית נפל מוצב זה ללא קרב.

עם שחר נמצאו כל משלטי חוליקאת בידי חטיבת גבעתי.

נפרצה הדרך לנגב הנצור !!!

הרחבת טריז בית חנון:

אין ספק כי ההצלחה בכיבוש משלטי הצומת וההצלחה בכיבוש מוצבי חוליקאת, ניזונה רבות מהפעילות שהתרחשה באזור בית חנון. כזכור, עם תחילתו של מבצע יואב יצרו כוחות צה"ל את טריז בית חנון.

(הצג שוב את שקף מס' 8)

תפיסת הטריז הייתה קלה, אולם ביומיים הראשונים עלתה החזקת הטריז בקורבנות רבים. לכן הופעלו כוחות הנדסה ע"מ ליצור אמצעי מיגון כנגד הפגזות ה"שרפנל" (פגזים המתפוצצים באוויר ופגיעתם באנשים קשה ביותר). למרות האבדות הקשות ביצעו נועצי הטריז את משימתם העיקרית; ריכוז כוח ארטילרי ומשורין וכן כוחות חי"ר ומניעת הפעלתם באזורי הקרבות העיקריים.

אולם לא רק זאת: האיום על עורקי התחבורה לעורף המצרי וסכנת הניתוק של הכוחות שמצפון לטריז, גרמו למפקדה המצרית להורות על נסיגת כל הכוחות שמצפון לטריז.

(הצג שקף מס' 11)

בבוקר ה- 17 באוקטובר עברה שיירת הנסיגה הראשונה בקרבת הטריז. תותחי צה"ל פתחו באש ארטילרית כבדה על הגשרים שמצפון לטריז ומדרום לו, ובמקביל פתחו כוחות החי"ר בטריז באש ממכונות ירייה על התנועה שבכביש. רוב הכוח הנסוג הצליח לחמוק, אולם מכוניות רבות נפגעו ונותרו בשולי הכביש.

משנוכחו מפקדי חטיבת "יפתח" באי היעילות של הטריז, פעלו כוחות החטיבה בליל 17-18 באוקטובר לכיבוש משלט 81 שהיה קרוב יותר לכביש. אולם גם בכך לא היה די.
הכוחות המצריים המשיכו בנסיגתם והחסימה לא הייתה מוחלטת. לכן, ב- 21 לחודש הוחלט "להתיישב" ממש על הכביש וזאת ע"י כיבוש המשלטים 70 ו- 57 הסמוכים יותר לכביש, ואח"כ ע"י כיבוש בית חנון. בפעולות אלו נוצרה, לכאורה, חסימה מוחלטת.

אולם מהנדסי הצבא המצרי "סללו" דרך עוקפת בחולות שממערב לבית חנון תוך שימוש ברשתות דיג, אדני - רכבת וגזעי עצים.

סדק זה אפשר את הנסיגה המצרית. אולם נסיגה זו מנעה היווצרות כיס מצרי נוסף כדוגמת כיס פאלוג'ה, שם נלחמו המצרים בעקשנות משום שנסתמו להם כל דרכי הנסיגה.

כיס פאלוג'ה:

אחת התוצאות של מבצע "יואב" הייתה היווצרות "כיס פאלוג'ה". עקב הכיבוש של משלטי הצומת ומשלטי חוליקאת ויצירת "הטריז המזרחי", נוצר מצב בו הכוחות המצריים בפאלוג'ה ובמשטרת עיראק סואידן נותרו ללא דרך נסיגה, גם כאשר ניתנה להם פקודה זו.

משטרת עיראק סואידן הדפה התקפות רבות עוד במהלך מבצע "יואב" ונכבשה רק ב- 9.11, אולם שאר חלקי הכיס נותר כמובלעת מצרית והכוחות פונו רק בסיום המלחמה עם הסכמי שביתת הנשק.

כיבוש באר שבע:

כאמור, שתי ערים הוגדרו בפקודת המבצע כפוטנציאל לכיבוש בעקבות ניצול הצלחה של פריצת הדרך לנגב: עזה ובאר שבע. כל הסיבות הובילו לכיבוש באר שבע שכן העיר עזה חוזקה בימים האחרונים כשכל הנסיגות של הצבא המצרי נוקזו לעבר עזה.

לעומת זאת, הראו דוחות המודיעין על כוח לא גדול ולא מיומן שישב בבאר שבע. לכן, לאחר השגת המטרה העיקרית של מבצע "יואב", החליט המטכ"ל של צה"ל לנצל את הזמן שנותר בשעון החול של האו"ם לכיבוש באר שבע.

לביצוע מוצלח של מטלה זו תרמה בעיקר ההחלטה של יגאל אלון, להעביר את חטיבת "הנגב" וגדוד 82 לנגב, תוך עקיפת משלטי חוליקאת בו זמנית עם התקפת "גבעתי" על חוליקאת בליל 19-20 באוקטובר וביום שלמחרת.

על אף צו ההפוגה שעמד להיכנס לתוקף, החליט בן גוריון לנסות ולכבוש את באר שבע במספר השעות המועט שנותר. להחלטה זו היתה השפעה מכרעת על תוצאות המבצע.

(הצג שקף מס' 12)

שעת ה- "ש" נקבעה לחצות ה- 21 באוקטובר, אולם עקב עיכוב בהגעת הכוחות נדחתה הפעולה לשעה 4 לפנות בוקר ה- 22 באוקטובר.

בשעה 4 החלה הרעשת העיר ע"י מרגמות ותותחים, כשבו זמנית החלה פעולת הטעיה של מחלקת משורינים מכיוון דרום. מיד אח"כ, תפסה מחלקת הזחלמ"ים שחדרה מהצפון את "השכונה החדשה", והמשיכה להתקדם עד לתעלה האנטי טנקית שהקיפה את העיר.

בהגיעם לתעלה, ירדו האנשים מכלי הרכב, עברו תחת אש את בית הקברות, והשתלטו על גוש הבתים הצפוני של העיר. לאחר מכן, הגיעו הלוחמים אל הכיכר שליד המשטרה, ולקרבת תחנת הרכבת שהפכה למבצר העיקרי של המצרים.

את ההתקפה על אזור הכיכר שליד המשטרה, היה אמור לבצע כוח חדש של לוחמים. אולם, כוח זה לא הגיע. מצבו של הכוח הפורץ היה חמור מאוד - השחר עמד להפציע והכוח עמד למצוא את עצמו בעמדות לא נוחות, לבד בתוך עיר האויב.

המצב נראה כלאחר ייאוש. המצרים החלו לצאת למתקפת נגד על הכוח הישראלי שבבניינים הכבושים בצפון העיר. אולם עם זריחת השמש, נכנסה לעיר פלוגת חי"ר ישראלית שהגיעה דרך בית הקברות, כוח זה פתח במתקפה על תחנת הרכבת. הופעת הכוח החדש שיבשה לחלוטין את הפעילות המצרית והביאה לנסיגת הכוח המצרי מתחנת הרכבת לבנין המשטרה הסמוך.

בשעה 8 בבוקר הגיע לעיר תותח נ"ט שלנו שהחל מיד להפגיז את בנין המשטרה. 4 פגזים בלבד הספיקו לשכנע את המצרים להיכנע, כאשר ב- 22 באוקטובר בשעה 9:15 ניתן היה להודיע ליגאל אלון :

"עירו של אברהם אבינו בידינו"

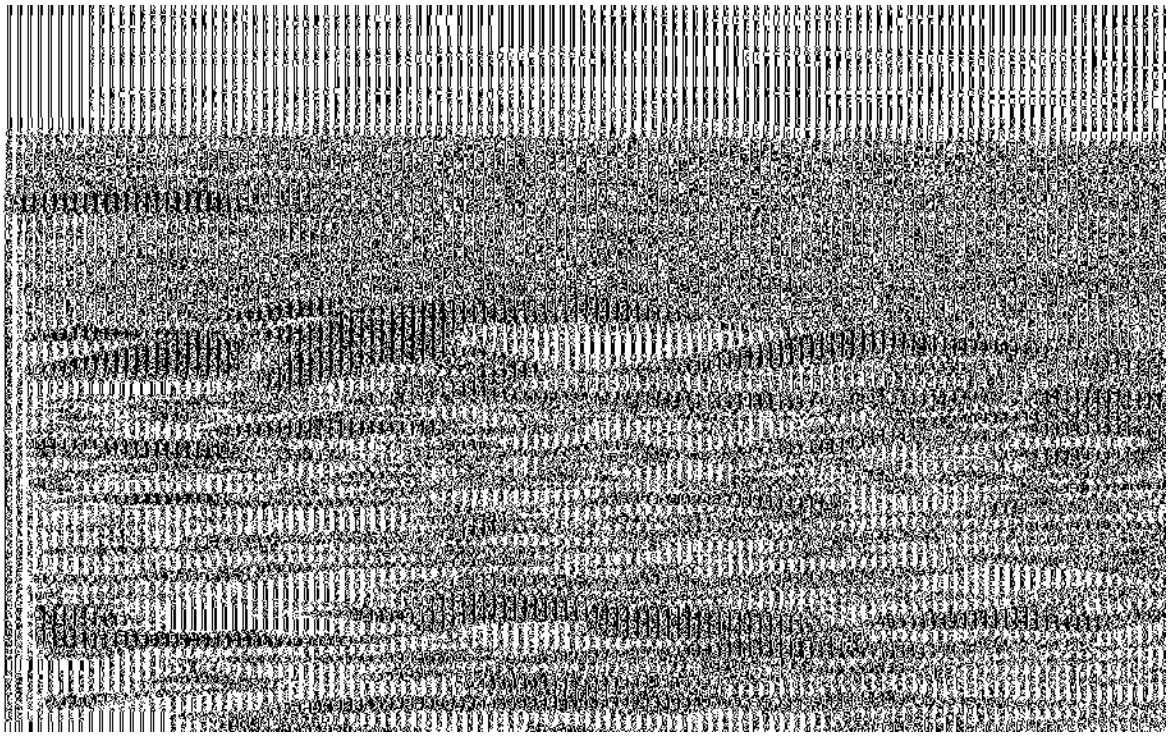

פעילות חיל הים במבצע "יואב":

כמו חיל האוויר כך גם חיל הים, הופעל לראשונה בצורה מסיבית במהלך קרבות מבצע "יואב". התפקיד העקרוני של חיל הים במהלך מבצע זה היה, להשלים את הכיתור של הצבא המצרי ולמנוע הגעת תגבורות דרך הים.

חיל הים מילא משימה זו ע"י פעילות תוקפנית נגד כלי שיט מצריים שעגנו בחוף, וע"י הפגזת מתקנים ובסיסים בחוף.

אולם, שיאה של הפעילות הימית היה ביום האחרון של מבצע "יואב" - 22.10.48, לאחר כניסת ההפוגה לתוקפה. ביום זה, אותרו שתי אניות מצריות מול חופי עזה : ספינת הדגל של הצי המצרי - "האמיר פארוק" ושולת מוקשים. מחשש שאניות אלו יסתלקו מהשטח, הוחלט להפעיל נגדן את "סירות המחץ" שהובאו לארץ בראשית אוגוסט 48 ושימשו כסירות נפץ של הקומנדו הימי.

בשעה 18:10 התקבלה הפקודה לתקוף. כוח הקומנדו הימי בפיקודו של יוחאי בן נון (לימים, אלוף - מפקד חיל הים) הורד לים בארבע סירות מלאות חומר נפץ. הסירה הראשונה תקפה, אך חומר הנפץ שבה לא פעל כראוי. הסירה השניה שחשה לעזרתה נקלעה לבעיה ולא השיגה את מטרתה. אולם, באותו זמן הצליחה הסירה הראשונה לפגוע ב"אמיר פארוק" ולפוצצה. צוותי שתי הסירות שחו במים כשסביבם המלחים המצרים.
שולת המוקשים הסתערה על אנשי הקומנדו הישראלי ויוחאי בן נון לא התמהמה ודהר לעבר הספינה והצליח לפוצצה. כל הצוותים נאספו ע"י הסירה הרביעית והוחזרו לספינת האם.

על פעולה זו זכה יוחאי בן נון לקבל את עיטור "גיבור ישראל"

מבצע "יואב" - סיכום:

כאמור, מבצע "יואב" פתח את השלב החמישי במלחמת העצמאות שלב ההכרעה. למבצע יואב היו מס' תוצאות מרשימות שהטביעו את חותמן על תוצאות מלחמת העצמאות בגזרה המצרית:

1 פריצת דרך לנגב הנצור וחיבורו לישראל וזאת במקום הטוב ביותר ... מבחינתנו.

2. השתלטות על שטחים נוספים בנגב וכיבוש באר שבע.

3. השמדת חלק ניכר מחיל המשלוח המצרי ונטרול חלק נוסף ממנו ע"י כליאתו ב"כיס פאלוג'ה".

4. הפעלה מסיבית של חיל האוויר ויצירת עליונות אווירית במהלך חלק מהמבצע.

5. הרחקת האיום המצרי ממרכזי האוכלוסייה הישראלים.

6. אי-מימוש המלצת תוכנית ברנדוט שרצה להוציא את הנגב מתחומי מדינת ישראל.

7. שחרור באר שבע הביא לפתיחת אפשרויות למתקפות נוספות:

צפונה: לעבר חברון ואזור ערד.

מזרחה ודרומה: לעבר הערבה, אזור סדום, וים המלח והדרך לאילת.

מערבה: איום על כל רוחבה של רצועת עזה.

ניתן לראות כי מצבה הכללי של מדינת ישראל השתפר, אולם המטרה המקורית של המבצע - מיגור סופי והשמדתו של כל כוח הפלישה המצרי - לא הושגה !!!

החול שאזל ב"שעון החול" של האו"ם וכפיית המשך ההפוגה, מנעו השגת מטרה זו כאשר המשימה הושלמה, רק במהלך מבצע "חורב", והשלמת כיבוש הנגב וחיבורו הסופי למדינת ישראל הושגו רק במהלך מבצע "עובדה".

נסיים פרק זה עם קטעים מפקודת היום של הרמטכ"ל, יעקוב דורי, עם סיום המבצע:

#היום נצטווינו על הפסקת אש - ומערכת השבוע על שחרור הנגב נסתיימה. זה היה שבוע גדול - בו נרשם בתולדות הארץ פרק תהילה וגבורה של צה#ל; הוסר המצור מהנגב- נוגף צבא הפולשים המצרים-

שוחררה באר שבע עיר האבות//// בהסתערויות גבורה נעץ צבאנו
טריזים בתוך מערכות האויב- כבש עמדות מפתח בדרכי הנגב והגיע עד
עיר הקדומים של אבותינו - לבאר שבע/ מתוך אמונים לאומות
המאוחדות הפסקנו את הסתערותנו - אולם התקדמותנו לקראת נצחון
לא תיפסק/// #

*+ *אברהם אלון- חטיבת גבעתי מול הפולש המצרי - עמ) 659(*

אולם את שיא התסכול על עצירת כוחותינו באמצע הדרך, ניתן לקרוא ב"דף הקרבי" של חטיבת "גבעתי" שכתב אבא קובנר:

#// אמש עוד היה האגף המזרחי של חזית הדרום פרוץ לאויב - היום;
חגורת בטחון קמה לו- איתנה ושלמה מהרטוב וצפונה מזה ועד לכיש
וערבות הנגב/
תנו לנו לסיים את המלאכה"
הפסקת אש כפו עלינו///
הן לא אנחנו התחלנו- הן אנחנו רק לסיים רוצים/
רק לסיים - ונסיים"
כל עוד ניצנים בידם- כל עוד יד מרדכי וכפר דרום בידם - נסיים/ כל עוד
רגל פולש אחת חיה על אדמת ישראל - נסיים/ הם לא ירצו לגווע
בכיתור/// לא תיכון)הפסקת האש) הזו/ היא עוד תתפרע///#

**א/ קובנר- חטיבת גבעתי מול הפולש המצרי - עמ) 662(*

מבצע "יואב" בראי עקרונות המלחמה
ועקרונות שיטת הפיקוד המבוזר מוכוון המשימה

מבצע "יואב" מהווה אבן דרך חשובה ביותר בתהליך הקמתו של צה"ל תוך כדי מלחמת העצמאות. המבצע מדגים כושר התאוששות ארגונית מעולה ויכולת מצוינת להפקת לקחים וללימוד מכישלונות.

במבצעים שקדמו למבצע "יואב" נתגלו מספר ליקויים מרכזיים שפגעו בהישגי הצבא. על לקחים אלה עמדו מפקדי צה"ל בדיון מפקדים שערך עמם דוד בן-גוריון ב- 18 ביוני 1948.

עיקרי הליקויים, שנוצרו כתוצאה מסטייה ביישום עקרונות המלחמה ועקרונות הפיקוד והשליטה שאימץ צה"ל עם הקמתו, היו:

א. לא נקבע רעיון מבצעי אסטרטגי מרכזי להפעלתו של צה"ל ולכן לא היו יחסי גומלין נאותים בין מערכותיו.

ב. האג"ם במטכ"ל לא מילא כראוי את תפקידו להוות את ה"ציר המרכזי" של פעולת הצבא ולא תיאם די הצורך בין המערכות השונות לאור עיקרון "מיצוי הנוח". כתוצאה מכך הוחמצו הזדמנויות, כגון כיבוש ג'נין מחד גיסא ולא נוצלו הצלחות מאידך גיסא.

ג. אמצעי הצבא בוזרו במקום שירוכזו כמתחייב מעיקרון "ריכוז המאמץ".

ד. תכניות המבצע, בעיקר, של המטכ"ל התבססו על תקיפות חזיתיות במקום על לחימה, לאור עיקרון "התחבולה", תוך ניצול תורפות היריב.

ה. מפקדים תפסו את עיקרון "ההפתעה" בצורה פשטנית, בסוברם כי די ביצירת הפתעה אצל האויב כדי להכריעו, בלי להשלימה בריכוז המאמץ וביצירת תנאים לניוד מהיר של הכוחות לנקודת תורפה, לפני שהאויב יתאושש מההפתעה.

ו. מפקדים בכירים נמנעו מלהאציל סמכויות לדרגי משנה מחד גיסא, ונמנעו מלצאת להפעלת שליטה מלפנים מאידך גיסא, דבר שיצר, לדוגמה, נתק בין המציאות לבין ההחלטות שקיבל המטכ"ל.

ניתוח קרבות "עשרת הימים" ובכלל זה קרבות מבצע "יואב", מלמד על שיפור משמעותי שחל בתיפקודו של צה"ל וביכולתו לנהל לחימה אופרטיבית, זאת תודות לייעול שחל בעבודת המטכ"ל ולמאמץ המטכ"לי לבסס את הפיקוד בצה"ל על יסודות "שיטת הפיקוד המבוזר מוכוון המשימה". מאפייניו העיקריים של שיפור זה ניכר בתחומים הבאים:

התכנון המבצעי

א. צה"ל נטל את היוזמה האופרטיבית ועבר למבצעים התקפיים, שהיה בהם רעיון מבצעי מרכזי תחבולני, וסדר עדיפויות בהפעלת הכוח לאור עקרון המלחמה "הדבקות במשימה לאור המטרה". בבסיסם של מבצעי "עשרת הימים" עמד הרעיון של הפעלת מאמץ ראשי נגד הצבא הירדני, שנתפס כאויב המסוכן ביותר שאיים על מרכז המדינה וליבה.

לאור אותו עקרון הופעל מאמץ התקפי משני כנגד "צבא ההצלה" בגליל המערבי, וכנגד הצבא הסורי בראש הגשר שיצר במשמר הירדן, והופעלה מגננה תוך בצוע מבצעים התקפיים טקטיים בשאר הגזרות כמבצע "יואב" בחזית הדרום. קביעתו של רעיון מבצעי כללי-מטכל"י מרכזי שממנו נגזר סדר העדיפויות , הוא שאפשר למטכ"ל לרכז במבצע "יואב" 5 מ- 12 החטיבות של צה"ל, ולכלול בו את הפעלת העתודה המטכל"ית לניצול הצלחה, שהושגה תודות לעובדה שבכל החזיתות האחרות שרר שקט.

ב. הוקמו מפקדות חזית כמפקדת חזית הדרום שפקדה על מבצע "יואב". דבר זה הקל על מוטת השליטה המטכל"ית וייעל את ניהול המבצעים ברמה האסטרטגית וברמה האופרטיבית והטקטית. זאת בעיקר בגלל היכולת לפעול לאור עקרון "הרציפות וההמשכיות", ולהגיב מהר כדי לתקן שגיאות ולנצל הזדמנויות.

ג. תכניות המבצע התבססו לאור עקרון "התחבולה" על הכרעת היריב על ידי ניצול תורפותיו. במבצע "יואב" נוצלה היערכותו של הצבא המצרי בשתי זרועות צרות, לניתוקן בנקודות החיבור ביניהן, וכן לביתוקה של הרצועה הצרה שבה היה הצבא המצרי פרוס בזרוע המערבית באמצעות "טריזים". "הטריזים" הפכו את הצבא המצרי לפלחים מבודדים, חסרי כוח עמידה נגד המאמץ האופרטיבי המרוכז שהפעיל נגדם צה"ל.

ד. הושם דגש על ניידות ולחימה ממונעת שבלעדיהם קשה לנהל מבצעים, בעיקר אופרטיביים, שמבוססים על תחבולה אצל היריב והביא להכרעתו. לשם כך הופעלה חטיבה משורינת 8 ויחידות פשיטה וקומנדו על גבי ג'יפים . לשם השגת הכרעה מהירה. כושר הניידות ששופר איפשר ליצור לאור עיקרון "ריכוז המאמץ" עדיפות של עוצמה לנוכח לאור עקרון "מצוי הכוח" - הורחב השימוש בנשק מסייע כבד שכלל מרגמות וארטילריה והועמק שיתוף הפעולה הבין חיילי (חיל רגלים, הנדסה, שריון, ארטילריה, הספקה) וכן שיתוף הפעולה הבין זרועי שבין חילות היבשה וחילות האויר והים. זרועות אלה הגישו ללוחמי היבשה לא רק סיוע התקפי, אלה לאור עקרון "המנהלה" הוענק להם גם סיוע מנהלתי יעיל (הספקה, תובלת לוחמים, פינוי נפגעים) שלא נפל בחשיבותו מהסיוע המבצעי.

הפיקוד, השיטה ועבודת המטה

א. התכנון וההכנות שליוו את מבצע "יואב", מעידים על ההתקדמות הניכרת שחלה בעבודת המטה של צה"ל, ובהפיכתו של האג"ם במטכ"ל ל"ציר המרכזי" של פעולתו, למרות שבאוקטובר 1946 הוא נקרא עדיין בשמו הפורמאלי "אגף מבצעים".

ב. האג"ם היה זה שיזם והכין תוכנית אופרטיבית למבצע וכן מספר אלטרנטיבות (חלופות) ליישומן.

ג. הפקודה שמסר הרמטכ"ל למפקדת החזית כללה רק את "המטרה" ואת "משימת" החזית. מפקדת החזית היא שקבעה את שיטת הפעולה המפורטת של החזית והעבירה אותה למפקדות והחטיבות כפקודת מבצע של מפקדת החזית ולא כפקודה מטכ"לית כפי שהיה נהוג עד אז. עיון בפקודות אלה מלמד שהן נוסחו כ"פקודות משימה", שהושם בהן דגש על הבהרת "המטרה" (המגמה או התעודה כפי שנקראה אז).
את ההחלטה על שיטת הפעולה השאיר כל דרג לקביעת מקבל הפקודה. דוגמה המעידה על כך היא פקודת המבצע שפרסם מפקד החזית, יגאל אלון, לכיבוש מוצב 113 ב- 17 באוקטובר 1948. בסעיף "השיטה" נכתב בפקודה "בעצמכם".

ד. במטכ"ל הושלם התכנון האג"מי למבצע "יואב" בתכנון לוגיסטי ובתוכניות לתגבור כוח-האדם, על פי סדר עדיפויות שקבע האג"ם בהתאמה לתוכנית המבצע

ה. במבצע "יואב" נקבעו למעשה גם דפוסי העבודה של הדרג המדיני ושל הדרג הצבאי שנהוגים עד היום. שר הביטחון הגדיר את מטרות המבצע ואת המגבלות המדיניות, ודאג לאישורן בממשלה, המטכ"ל הגדיר את המטרה הצבאית של המבצע, הכין את תכניותיו ודאג שתוכניות הדרגים הכפופים לא תחרוגנה מהן.

ו. עבודת המטה המסודרת נמשכה גם במבצע "יואב", שהחל ב- 15 באוקטובר 1948, תוך כדי ניהולו. שלא כבמבצעים קודמים, הצטיירה במטכ"ל במהלך המבצע תמונת מצב מעודכנת הודות לעבודת האג"ם, ועל פיה עדכן ראש אג"ם באופן שוטף את שר הבטחון.
על בסיס תמונת המצב, בוצעה הערכת מצב אסטרטגית שוטפת, ונתקבלו החלטות חשובות,כגון: ההחלטה האסטרטגית להעביר את חטיבת "עודד" מחזית הצפון, כדי לתגבר את המאמץ האופרטיבי הדרומי המצליח.

ז. בזכות עבודת המטה הטובה, חל שיפור ביכולת לקיים את עקרון "הרציפות וההמשכיות"

ולממשו בצורה מרשימה לראשונה במבצע "יואב". כאשר מייד עם פריצת הנתיב בלילה שבין ה- 19 ו- 20 באוקטובר, נשלח לכוון באר-שבע טור שכלל גדוד משוריין וגדוד חי"ר מוסע. הכוחות התארגנו במשך היום במשמר הנגב ובלילה שלמחרת המשיכו בתנועתם. בסיועם של כוחות נוספים מן הנגב נכבשה באר-שבע לפנות בוקר, תוך הפעלת הפתעה.

על מידת הטמעתן של עקרונות שיטת הפיקוד המבוזר בצה"ל תעיד במבצע "יואב" העובדה, שבמהלך כל הלחימה סמך המטכ"ל על מפקד החזית והוא לא התערב בשיקוליו. כאשר התעוררה מחלוקת בנוגע להמשך תכנית הפעולה הפיקודית, קיבל ראש אג"ם את עמדת מפקד החזית, באומרו "עליך להחליט, כי אתה מפקד החזית" (כהן ירוחם, לאור היום ובמחשך, 1969, עמ' 180) .

דגשים למפקד.

במלחמת העצמאות הפגין צה״ל לחימה עיקשת ודבקות במשימה בחזיתות השונות. במקרים בהם נהנו כוחות האויב מעדיפות מספרית, הוכיחו חיילי צה״ל רוח לחימה ונחישות ללא קץ, אשר הביאו לנצחוננו בקרבות.

דבקות במשימה.

החייל ילחם ויפעל באומץ-לב, נוכח כל הסכנות והמכשולים שבפניו, ימשיך וידבק במשימתו באומץ לב, בנחישות ובתבונה, עד כדי חירוף הנפש.
הדבקות של חיילי צה״ל במשימתם היא יכולתם ונכונותם להילחם באומץ לב, גם אל מול הסכנות במצבים הקשים ביותר, להמשיך ולחתור להשגת המטרה, בהתאם לנסיבות, באופן מלא וביעילות, בשיקול דעת ולא בפזיזות חרף כל קושי, לחץ ומצוקה ואף חרף סכנה לחייהם.

מעשיהם של לוחמי מלחמת העצמאות, בה פעל צה״ל לראשונה כצבא סדיר, מראים את היות צה״ל ממשיך מסורת העם והמחתרות בערכיהם ההומנים והלחמתיים כאחד. במבצע ״יואב״ בלט ערך הדבקות במשימה בקרב חיילי צה״ל במספר אירועים.
האחד סיפורה של חטיבה שלמה, ״גבעתי״, אשר למרות אבדות רבות המשיכה להילחם וזכתה בניצחון גדול וחשוב בקרבות הצומת, כאשר חייליה לחמו באויב תוך ידיעת חשיבות השגת המשימה למרות הקשיים והנחיתות המספרית.
השני הוא סיפורו של רב חובל יוחאי בן-נון אשר סיכן את חייו למען חבריו ולמען משימתו, הטבעת ספינת הדגל המצרית ״האמיר פרוק״.

שילוב מיוחד זה של עקרונות לחימה מחד, וערכים מאידך, הם שהובילו את צה״ל להישגיו במלחמות ישראל החל מתחילת דרכו, כפי שניתן לראות במבצע ״יואב״.

נ ס פ ח א'

תוכנית חזית הדרום:

ב- 10.10.48 פרסמה חזית ד' (הדרום) פקודת מבצע בשם יואב ובה נאמר:

המגמה: מיגור הכוח המצרי במרחב חזית דרום.

השיטה:
שלב א' - חיסול כוחות האויב בגיזרת עיראק - סואידן - בית ג'ובריין.
שלב ב' - כיבוש מג'דל.
שלב ג' - כיבוש עזה.

בשלב א' יבוצעו הפעולות הבאות:

א. ניתוק ופיצול כוחות האויב ע"י:

1) תקיעת טריז בין עיראק אל מנשיה ובית ג'ובריין - גדוד 3 של גבעתי.

2) תקיעת טריז בקרבת בית חנון - גדודים 1 ו- 3 של יפתח.

3) כיבוש משלט 113 ומשלטי הצומת - גדוד 1 של גבעתי.

4) התבססות על הגבעות החולשות על כביש מג'דל - אשדוד מזרחית לחממה - גדוד 2 של גבעתי.

5) כבוש משלטי דרך בורמה - גדוד 7 של הנגב ו- 82 של חטיבה 8.

6) חסימה באש ממשלטי כרתיה ומשלטי ברור חיל - גדוד 5 של גבעתי וגדוד 8 של חטיבת הנגב.

ב. כיבוש פלוג'ה ועיראק אל מנשיה - גדודים 7 ו- 82.

ג. פתיחת מעבר לנגב תוך ניצול כיבוש משלט 113 והצומת.

ד. ערעור מערכת האספקה של האויב ע"י פגיעה במערכת מסילת הברזל, הכבישים ורכוזי התחבורה של האויב בקטע עזה - אל עריש - גדוד 9 של חטיבת הנגב.

ה. פגיעה בבסיס אווירית האויב - חיל האוויר.

ו. הרעשות אוויריות של מרכזי האויב - חיל האוויר.

כל זאת בהתאם ללוח הזמנים הבא :

בליל ע - ע + 1

א. הפצצה אווירית

ב. פשיטות הטרדה והסחה בגזרת עזה - רפיח.

ג. ניתוק הציר עיראק אל מנשיה - בית ג-ובריין ע״י טריז בחירבת א-רעי.

ד. ניתוק הציר מג׳דל - עזה ע״י טריז בסביבת בית חנון.

בליל ע + 1

ביסוס הטריזים ובלימת התקפות נגד של האויב.

נספח ב'

מתוך: חטיבת גבעתי אל מול הפולש המצרי עמודים 432-431.

נספח ג' - חזית דרום - בין יואב לחורב:

מבצע "יואב" אמנם הסתיים אך מטרותיו, כאמור, לא הושגו עד תומם. פרק זה יעסוק במס' מבצעים קטנים שהתקיימו לפני מבצע "חורב" ומטרתם הייתה לשפר את תוצאות מבצע "יואב".

מבצע "אל ההר" (19-22 באוקטובר):

מבצע זה התנהל, למעשה, במקביל למבצע "יואב". במבצע זה החלה גם הפעילות נגד הכוחות המצריים שהחזיקו בדרומו של הפרוזדור לירושלים ובהר חברון. שלש כוונות היו למבצע זה :

א. הרחבת הפרוזדור לירושלים.

ב. ריתוק כוחות מצריים לאזור לבל יתערבו במהלכי מבצע "יואב".

ג. השתלטות על הר חברון.

כוחות צה"ל הקפידו לא לגרור את כוחות הלגיון הירדני לקרבות, על מנת לשמור על היריבות הפנים ערבית. חטיבת "הראל" מוטטה תוך שלושה ימים את המערך המצרי כשב- 22 לאוקטובר כבשו כוחות החוד את הכפר חוסאן שעל כביש בית לחם - חברון.

בשלב זה, משהתפנו כוחות "גבעתי" ממבצע "יואב", הצטרפה החטיבה ללוחמה בשיפולי הר חברון, וכוחותיה חברו לחטיבת "הראל" בעמק האלה. עד סוף אוקטובר הורחב תחום השליטה של צה"ל בפרוזדור ירושלים, ומבצע זה תרם רבות לייצוב גבולות הפרוזדור עם הסכמי שביתת הנשק.

מבצע "שמונה" - כיבוש משטרת עיראק סואידן (9.11) :

כזכור, אחת התוצאות של מבצע "יואב" הייתה היווצרות "כיס פאלוג'ה". "המצודה", כפי שכונתה משטרת עיראק סואידן, הייתה המעוז הקדמי במערבו של "כיס פאלוג'ה". מעוז זה סיכן את התחבורה הישראלית לנגב. שבע התקפות קודמות (מכאן שם המבצע) בוצעו על המשטרה, כולן בשעות הלילה וכולן נכשלו.

לאור זאת החליט יצחק שדה, מפקד חטיבה 8 המשוריינת, לפעול בפעם הזאת לאור היום.

יצחק שדה (שכונה "הזקן") החליט להפעיל ריכוז מסיבי של אש ארטילרית על המשטרה בתוספת של הפצצה מן האוויר. לבסוף הסתער על המשטרה בכוח של זחלמים ובסיוע 2 טנקי "קרומוול". בד בבד עם פעולה זו, בוצעו התקפות הטעיה לאורך כל גבולות הכיס, אך מה שהכניע את המשטרה הייתה כמות האש האדירה שהונחתה עליה כשבסיומה באה מתקפה ניידת. עם נפילת המשטרה, הועמדו גבולות "כיס פאלוג'ה" על השטח שבין פאלוג'ה ועיראק אל מנשיה בלבד.

מבצע "לוט" (23-25 בנובמבר):

משפונו בית הערבה והמפעל שבצפון ים המלח (ב- 20 במאי), נותרה סדום מבודדת כשהקשר עמה מתנהל דרך האוויר בלבד. עם כיבוש באר שבע, החלו הכנות לחבור לסדום בדרך היבשה. ואכן ב- 23 בנובמבר החל לנוע כח דרך כורנוב ומעלה עקרבים עד עין חוסוב ומשם לסדום, לשם הגיעו ב- 25 לחודש.

מבצע "אסף" (5-6 בדצמבר):

בתחילת דצמבר, הבחינו כוחות צה"ל בפעולות מצריות המיועדות לנעוץ טריז באזור חאן יונס ומזרחה. התעורר החשש שהמצרים מתכוונים לעלות על באר שבע ממערב ומדרום. בהתקפת נגד מקדימה, שבוצעה ע"י החטיבה המשוריינת של יצחק שדה בצרוף שני גדודים מחטיבת "גולני", השתלטו כוחות צה"ל על השטח הריק מישובים שממזרח לחאן יונס ואשר כונה "המערב הפרוע" (אזור מגן של היום), והכו את המצרים שבאו מולם.

נ ס פ ח ד' - ערכת שקפים:

שקף 1 : גבולות החלוקה (29.11.47).

שקף 2 : שלבי מלחמת העצמאות.

שקף 3 א : הרצף הטריטוריאלי היהודי בסוף מארס 1948.

שקף 3 ב : הרצף הטריטוריאלי היהודי ערב הכרזת המדינה. שקף 4 : פלישת הצבא המצרי.

שקף 5 : תוכנית ברנדוט הראשונה (28.6.48).

שקף 6 : הערכות כוחות האויב ערב מבצע יואב.

שקף 7 : תוכנית המבצע.

שקף 8 : קרבות "טריז" בית חנון (15-19.10.48).

שקף 9 : כיבוש משלטים 100, 113 ו"הצמת" ליל 16/17 באוקטובר 1948. שקף 10 : כיבוש משלטי חוליקאת (ליל 19-20.10.48).

שקף 11 : הרחבת "טריז" בית חנון (20-22.10.48).

שקף 12 : כיבוש באר שבע (מבצע משה 21.10.48).